

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

АНАЛІЗ

**практики Вищої ради правосуддя
щодо оцінки поведінки судді/кандидата на посаду судді на
відповідність вимогам доброчесності та професійної етики**

Жовтень 2023, м. Київ

Зміст

Скорочення	3
Передмова	4
I. Стандарти поведінки щодо доброчесності та професійної поведінки судді/кандидата на посаду судді в міжнародних актах та законодавстві України	4
II. Критерії доброчесності та види поведінки, яка розглядається Вищою радою правосуддя як порушення вимог доброчесності та суддівської етики	7
III. Застосування в практиці ВРП критерію пропорційності для ухвалення рішення про визначення виду дисциплінарного стягнення.	41
IV. Принцип «поза розумним сумнівом» в дисциплінарній практиці ВРП	44
V. Рекомендації щодо переліку та змісту критеріїв доброчесності судді (кандидата на посаду судді)	46

Скорочення

Велика Палата Верховного Суду	ВП ВС
Верховний Суд	ВС
Вища кваліфікаційна комісія суддів України	ВККС
Вища рада правосуддя	ВРП
Громадська рада доброчесності	ГРД
Громадської ради міжнародних експертів	ГРМЕ
Дисциплінарна палата	ДП
Європейський суд з прав людини	ЄСПЛ
Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду	КАС ВС
Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури	КДКА
Комісія за демократію через право	Венеційська Комісія
Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	ЄКПЛ
Консультативна рада європейських суддів	КРЕС
Кримінальний процесуальний кодекс України	КПК України
Національне агентство з питань запобігання корупції	НАЗК
Цивільний процесуальний кодекс України	ЦПК України

Передмова

1. ВРП відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» є ключовим органом, створеним для «забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів». Відповідно до статті 3 Закону ВРП забезпечує здійснення дисциплінарного провадження щодо судді; утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; розглядає скарги на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора. Також ВРП згідно своїх повноважень узагальнює практику здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів та рішень про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності. Законом передбачено відбір суддів з застосуванням критеріїв добросовісності та суддівської етики.

2. Протягом 2017-2021 років ВРП активно реалізовувала свої повноваження в цій сфері, сформувавши дисциплінарну практику щодо дотримання суддями правил добросовісності та суддівської етики.

3. Об'єктом аналізу є рішення дисциплінарних органів ВРП, ухвалених в 2017-2021 роках, щодо оцінки поведінки судді/кандидата на посаду судді на відповідність вимогам добросовісності та професійної етики. В аналізі запропоновано низку критеріїв для оцінки поведінки судді вимогам добросовісності та етики. До кожного з критеріїв надано приклади можливої поведінки, яка визнавалася недобросовісною дисциплінарним органом ВРП, або яка має бути визнана такою з огляду на стандарти Ради Європи.

4. Дослідження підготовлено професором, доктором юридичних наук Буроменським М.В. в межах проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду». Погляди, викладені в цьому аналізі, не створюють зобов'язання для Рада Європи.

I. Стандарти поведінки щодо добросовісності та професійної поведінки судді/кандидата на посаду судді в міжнародних актах та законодавстві України

5. Професійна поведінка судді, а саме дотримання вимог добросовісності та професійної етики, мають основоположне значення для підтримання довіри до органів правосуддя в демократичній державі. Міжнародні органи контролю дотримання прав людини та міжнародні органи професійного спілкування суддів приділяють значну увагу цим питанням та сформулювали низку вимог до професійної поведінки суддів.

6. Зокрема, про це йдеться в Рекомендації № К (94)12 Комітету міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 року «Незалежність, дієвість та роль суддів», інших документах Ради Європи (зокрема, Висновок КРЄС № 3 (2002) щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, Висновок КРЄС №21 (2018) щодо запобігання корупції серед суддів), рішеннях ЄСПЛ, в рішеннях Генеральної Асамблеї Європейської мережі рад юстиції (наприклад, в Звіті «Суддівська етика – принципи, цінності та якості», затвердженому Генеральною Асамблеєю Європейської мережі рад юстиції, 2010).

7. Значна увага питанням добросовісності суддів та суддівської етики надається в актах універсальних міжнародних організацій (таких, як Резолюція 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006, Бангалорські принципи діяльності судді, 19.05.2006).

8. Українське законодавство, практика ВРП та судова практика в останні десятиліття тримають питання професійної поведінки судді в центрі уваги, визначаючи засади добросовісності та етики суддів. У 2016 році Верховна Рада України ухвалила Закон «Про судоустрій і статус суддів», який замінив чинний з 2010 року закон з аналогічною назвою. Новелою стали такі вимоги до суддів, як професійність та добросовісність. Відповідні зміни були внесені й до Конституції України, а новий Закон «Про Вищу раду правосуддя» серед

завдань цього органу визначив формування доброчесного корпусу суддів.¹ Відповідні положення були включені до Кодексу суддівської етики (в редакції, ухваленій XI з'їздом суддів України 22.02.2013).

9.Позиція ВС щодо дотримання суддями доброчесної поведінки та норм професійної етики є однозначною. КАС ВС у своєму рішенні від 22.03.2018 у справі № 800/219/17 вказав:

«Ефективність правосуддя залежить насамперед від особистих чеснот судді. Ці основоположні принципи впроваджені в національну систему правил і норм, що формують моральний аспект поведінки суддів та викладені, зокрема, у Кодексі суддівської етики. Відповідно до Кодексу, суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. Суддя має докладати всіх зусиль для того, щоб на думку розсудливої, законслухняної та поінформованої людини, його поведінка була бездоганною. За загальними правилами Кодексу судді зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці».

10.Законодавчі норми щодо доброчесності та професійної етики судді мають більш широке значення і поширюються не лише на суддів, такі норми застосовуються також до кандидатів на посаду судді.

11.У справі № 9901/764/18 ВП ВС зазначила, що: *«з'ясовуючи в межах конкурсних процедур наявність у кандидата всіх потрібних якостей для зайняття посади судді, ВККС перевіряє не лише його відповідність формальним критеріям, а й оцінює всі обставини, що характеризують особу кандидата, зокрема й те, наскільки відповідально він ставиться до своїх обов'язків, своєю поведінкою не викликає обґрунтованих сумнівів щодо компетентності та доброчесності» ... «Велика Палата Верховного Суду зауважує, що з огляду на вимогу доброчесності від особи, яка реалізує право на заняття посади судді, очікується уважність стосовно розкриття даних під час участі у відповідному конкурсі, а також чітка, логічна та послідовна позиція».*

12.Водночас, в законодавстві України прямо не закріплено визначення поняття «доброчесності». На цьому наголошувало багато суддів у своїх позовах, вказуючи, що поняття "доброчесність" не визначене у чинному законодавстві, воно нове для юридичної науки і відсутнє як таке; зазначене поняття є загальною категорією, яку неможливо визначити. Зокрема, в позовах судді та кандидати на посаду судді вказували, що норми законодавства в частині встановлення відповідності критеріям доброчесності не відповідають Конституції України, оскільки не відповідають вимогам юридичної визначеності, ясності, недвозначності та передбачуваності, як елементів верховенства права.

13.Такі заяви оминають увагою ті положення українського законодавства, якими визначаються вимоги до поняття доброчесності. Зокрема, українське законодавство закріплює необхідність встановлення відповідності суддів/кандидатів на посади суддів вимогам доброчесності. Такі вимоги перелічені в Законі України «Про судоустрій та статус суддів»:

«3. У декларації доброчесності судді зазначаються прізвище, ім'я, по батькові судді, його місце роботи, займана посада та твердження про:

- 1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам;*
- 2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей;*

¹ Христина Буртник. Доброчесність суддів: аналіз практики Верховного Суду. Вересень 2021. <https://dejure.foundation/dobrochesnist-suddiv>

- 3) невчинення корупційних правопорушень;
- 4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;
- 5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги;
- 6) невторчання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями;
- 7) проходження перевірки суддів відповідно до Закону України "Про відновлення довіри до судової влади в Україні" та її результати;
- 8) відсутність заборон, визначених Законом України "Про очищення влади" (п. 3 ст. 62).

14. Зміст поняття доброчесність розкритий також в Законі України «Про Вищу раду правосуддя»:

«Кандидат на посаду члена Вищої ради правосуддя вважається таким, що відповідає критерію професійної етики та доброчесності, якщо є незалежним, чесним, неупередженим (безстороннім), непідкупним, сумлінним, дотримується етичних норм та демонструє бездоганну поведінку в професійній діяльності та особистому житті, а також стосовно якого немає сумнівів щодо законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу.» (п. 16 статті 9¹).²

15. Поняття та зміст принципів суддівської етики сформульовані в ухваленому З'їздом суддів України Кодексі суддівської етики, що консолідував вимоги до розуміння доброчесності та етики судді в міжнародних документах Ради Європи та ООН, спеціально присвячених таким питанням. ВРП сформувала в практиці дисциплінарних органів власну юриспруденцію оцінки поведінки судді з огляду на дотримання вимог доброчесності та суддівської етики. Тому в загальному розумінні ВРП вже використовувала в дисциплінарній практиці міжнародно визнані підходи.

16. Щодо професійної етики судді слід зазначити, що її поняття та зміст визначені Кодексом суддівської етики, однак Кодекс не оперує поняттям «доброчесність», що може створювати враження про різний зміст понять «суддівська етика» і «доброчесність судді».

17. Питання доброчесності фігурує у багатьох справах, де оскаржувались рішення ВРП і ВККС про невідповідність судді займаній посаді з рекомендацією про звільнення, про непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді, а також рішеннях ВРП про відмову вносити Президенту України подання про призначення кандидата на посаду судді або про звільнення судді.

18. ВС також неодноразово висловлювався щодо змісту поняття доброчесності та суддівської етики та щодо відсутності законодавчого закріплення змісту поняття доброчесності. В ухвалі у справі № 9901/212/19 за позовом до ВККС про визнання протиправним і нечинним рішення щодо нездатності здійснювати правосуддя, КАС ВС зазначив: *«відсутність у законі визначення цього терміну [доброчесності] не звільняє суб'єктів правовідносин використовувати його в процесі правозастосування та під впливом як змісту (суті) зовнішніх поведінкових факторів, так і через їхнє зіставлення з якістьми, чеснотами чи властивостями, під якими в моральному, етичному, соціально-правовому, світоглядному та іншому сенсах розуміється (сприймається) поняття доброчесність, пояснити і мотивувати за якими ознаками та чи інша кандидатура на посаду судді не може бути віднесена до доброчесних.»*

19. Щодо чіткості поняття доброчесності КРЄС у Висновку №21 (2018) звернула увагу, що немає єдиного визначення цього терміну, утім існує загальне розуміння складових елементів доброчесності судової системи; найважливішим засобом запобігання корупції серед суддів, мабуть, є розвиток і зміцнення справжньої культури доброчесності в судовій системі; одним із важливих елементів суддівської доброчесності є вже згадана формально-законодавча чи інша нормативно-правова база, що регулює позицію судової системи як такої та окремих суддів у даній системі.

² Закон України «Про Вищу раду правосуддя» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>)

20.Поняття доброчесності та суддівської етики повинно формуватися не лише законодавцем, але й також в професійному суддівському середовищі, органами суддівського врядування та в судовій практиці з врахуванням міжнародних стандартів, сформованих міжнародними суддівськими консультативними органами, що опікуються питаннями статусу суддів та якості системи правосуддя, верховенства права та захисту прав людини й основоположних свобод, незалежності судової влади в системі розподілу влад, зміцнення довіри до системи правосуддя.

21.Визначеність переліку та змісту критеріїв доброчесності також дає змогу судді краще оцінювати свої вчинки та розуміти наслідки з огляду на практику ВРП щодо покарання недоброчесної поведінки та порушень суддівської етики, а кандидату оцінити вимоги і вирішити, чи брати участь у конкурсі на посаду судді або утриматись від участі у доборі.

II. Критерії доброчесності та види поведінки, яка розглядається Вищою радою правосуддя як порушення вимог доброчесності та суддівської етики

22.ВРП, ВККС та ВС мають доволі широку практику ідентифікації поведінки, яка розглядається як порушення вимог доброчесності та суддівської етики. Загалом така ідентифікація відбувається з врахуванням основних міжнародних актів, що стосуються цих питань.

23.При цьому, з огляду на масив справ, розглянутих цими органами, найбільш застосовними в Україні, наразі виявилися індикатори, напрацьовані ВККС (Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, затвердженого рішенням ВККСУ від 3.11.2016 № 143/зп-163а) та ГРД (Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики, в уточненій рішенням ГРД від 16.12.2020 редакції). Також важливе значення мають Керівні положення ГРМЕ щодо проведення оцінки доброчесності, знань та практичних навичок кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду, схвалені Протоколом ГРМЕ № 4 від 28.12.2018.

24.Відповідно до Керівних положень ГРМЕ поняття доброчесності оцінюється за Критерієм 1. «Доброчесність» (мораль, чесність, непідкупність)» об'єднує такі показники: показник 1 (матеріальний спосіб життя); показник 2 (зобов'язання щодо декларування); показник 3 (незалежність); показник 4 (професійна етика); показник 5 (порушення інших правил); показник 6 (гідність посади судді); та Критерієм 2 «Знання та практичні навички для розгляду справ в межах юрисдикції ВАС» (показник 7 (знання про боротьбу з корупцією); показник 8 (складні справи); показник 9 (діяльність суддів).

25.Відповідно до Індикаторів ГРД доброчесність оцінюється за критеріями: незалежності; неупередженості (безсторонності); чесності і непідкупності; дотримання етичних норм; рівності; старанності.

26.Відповідно до Порядку, затвердженого ВККС, оцінюється відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам; відповідність способу (рівня) життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам; відповідність поведінки судді іншим вимогам законодавства у сфері запобігання корупції; наявність обставин, передбачених підпунктами 1, 2, 9–12, 15–19 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; наявність фактів притягнення судді до відповідальності за вчинення проступків або правопорушень, які свідчать про недоброчесність судді; наявність незабезпечених зобов'язань майнового характеру, які можуть мати істотний вплив на здійснення правосуддя суддею.

27.Кожний з зазначених підходів містить ключові вимоги до доброчесності судді (кандидата на посаду судді), щодо якого здійснюється оцінка. Також зазначені критерії оцінки сформовані з огляду на авторитетні стандарти міжнародних органів, що надають характеристику поняттям доброчесності судді та суддівської етики та різною мірою враховують такі стандарти.

28.Досліджувана практика ВРП щодо оцінки доброчесності не систематизована та не посилається на жодний із зазначених документів, що визначають методологію оцінки

добročесності, натомість рішення ВРП містять широкий спектр посилань на міжнародні стандарти добročесності та на Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Щодо оцінки дотримання суддею норм суддівської етики, рішення ВРП містять також посилання на Кодекс суддівської етики.

29. ВРП у своїх рішеннях вказує, що добročесність є ключовою категорією у формуванні морально-етичного образу судді, запорукою формування довіри народу до суддів та судової влади в цілому. ВРП³ і ВС⁴ розуміють поняття добročесності через його тлумачення в етичному контексті: *«Добročесність – це необхідна морально-етична складова діяльності судді, яка, з-поміж іншого, визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго ставлення до сторін у справах і чесності та моральності у способі власного життя, реалізації своїх прав і виконанні обов'язків, здійсненні правосуддя»*.

30. Слід зазначити, що поняття добročесності в практиці ВРП в переважній більшості рішень поєднується з суддівською етикою, коли констатується, що поведінка судді одночасно порушує вимоги до добročесності судді та суддівської етики. В окремих випадках надається окрема оцінка фактам порушення суддівської етики з належними посиланнями на Кодекс суддівської етики. В дисциплінарній практиці існує доволі чітка правова позиція, яка є спільною для ВС та ВРП: *«встановлення в діях судді ознак порушення правил суддівської етики, передбачених Кодексом, не є достатнім фактором для притягнення його до дисциплінарної відповідальності»*.⁵ *«Необхідною умовою є те, щоб у діях (бездіяльності) судді було встановлено порушення вимог тих чи інших законів, а норми Кодексу у такому випадку є допоміжним інструментом для обґрунтування підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.»*⁶

31. В зазначених документах ВККС, ГРД та ГРМЕ чітко розрізнення добročесності та етичних правил також не проводилося, що зовсім не означає, що питання суддівської етики були виключені з критеріїв оцінки добročесності, вони якраз включені до таких критеріїв. Водночас, Кодекс суддівської етики містить норми, дотримання яких беззаперечно має антикорупційний ефект. Наприклад, *«Суддя повинен виконувати обов'язки судді безсторонньо і неупереджено та утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до виникнення сумнівів у рівності професійних суддів, народних засідателів та присяжних при здійсненні правосуддя»* (стаття 10); *«Суддя повинен проявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд та не допускати порушення принципу гласності процесу»* (Стаття 11).

32. Отже, оцінка добročесності судді має відбуватися з врахуванням дотримання норм суддівської етики та беручи до уваги порушення суддею «вимог тих чи інших законів, а норми Кодексу у такому випадку є допоміжним інструментом для обґрунтування підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.».

33. При цьому, Верховний Суд зазначає, що

«Критерій добročесності є надзвичайно важливим з огляду на те, яку роль відіграє судова влада у становленні правової держави. Саме добročесність є ключовою категорією у формуванні морально-етичного образу суддів, запорукою формування довіри народу до суддів та судової влади в цілому.»

та додає:

«З оцінки основних правил та мети положень пункту 1 частини дев'ятнадцятої статті 79 Закону № 1402-VIII можна презюмувати, що ці підстави повинні бути об'єктивними, реальними, вагомими (істотними), дієвими і негативними настільки, щоб засумніватися у відповідності кандидата критерію добročесності чи професійної етики, або повинні містити в собі властивості (ознаки), які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням.»

³ ВРП, рішення від 10.10.2017 № 3219/0/15-17

⁴ Велика Палата ВС, постанова від 10.11.2022, №9901/355/21

⁵ Велика Палата ВС, постанова від 17.01.2019, № 11-1010cap18

⁶ Велика Палата ВС, справа № 11-1010cap18

Такими підставами можуть бути будь-які фактори, явища, події об'єктивної дійсності, що містять ознаки (властивості), які характеризують чи виділяють кандидата на посаду судді як постать, що не відповідає якимсь певним «еталонним» критеріям доброчесності та професійної етики, яким повинен відповідати суддя як носій влади. Інакше кажучи, це мають бути фактори, які не відповідають неофіційній, ментальній, що ґрунтується на традиціях (звичаях), системі уявлень, норм та оцінок, що регулює поведінку людей у суспільстві, не схвалюються на колективно підсвідомому рівні більшістю суспільства, практична реалізація яких (доброчесності чи професійної етики) забезпечується громадським осудом.

Такими обставинами можуть бути й поведінка кандидата як учасника судового процесу, зокрема як адвоката, свідка тощо, і користування таким учасником процесу своїми процесуальними правами та обов'язками. Важливо, щоб ці обставини були справжніми, не викликали сумнів у їх достовірності, були отримані в порядку, встановленому законом, з дотриманням процесуальних прав особи, яка претендує на посаду судді, висловити свої пояснення щодо їх обґрунтованості та правдивості.»⁷

34.Важливою є, також, позиція ВС щодо критеріїв відбору, що мають безпосереднє відношення до критеріїв доброчесності:

«У процедурі добору і ВККС, і Рада мають дотримуватися настанови, що кожен з претендентів на посаду судді гідний її обійняти, бо в іншому разі негативне для кандидата рішення можливе тільки тоді, коли на заваді цьому стають об'єктивні чинники, які унеможливають ухвалення позитивного для претендента рішення. **Зазначенні цінності не повинні бути та / або виглядати надуманими, надмірно формальними, заданими (голослівними), упередженими, дискримінаційними, відверто несправедливими чи свавільними або такими, що не відповідають меті добору, бути прихованими (зауальованими), ситуативними, несподіваними і неочікуваними для кандидата, або використаними проти кандидата без попереднього отримання від нього пояснення про їхнє значення й умови виникнення.**»⁸

35.Інститут CEELI (Прага) у 2015 році визначив доброчесність як «внутрішню рису людини, коли вона діє відповідно до певних принципів та цінностей, не йдучи на компроміси ні на роботі, ні в приватному житті. Це означає чесне, сумлінне, правильне і самовіддане виконання трудових обов'язків».

36.Інше визначення поняття суддівської доброчесності надається у звіті «Суддівська етика – принципи, цінності та якості» Генеральної Асамблеї Європейської мережі рад юстиції у 2010 році: «Суддя виконує обов'язки доброчесно, в інтересах правосуддя та суспільства. Він повинен поводитися доброчесно як у публічному, так і в приватному житті. З принципу доброчесності випливають два обов'язки: обов'язок бути непідкупним та обов'язок зберігати гідність та честь. Саме порядність та не підкупність визначають як один із ключових аспектів. Порядність зобов'язує суддю утримуватися від будь-якої безтактної або неделікатної поведінки, а не тільки від протиправної/протизаконної поведінки. Суддя виконує свої суддівські функції, уникаючи фаворитизму. Присвячує основну частину свого робочого часу судовій діяльності. Забезпечує правильне використання ресурсів, наданих йому для здійснення правосуддя, не зловживає цими ресурсами і не використовує їх не за призначенням. Суддя не намагається знайти зв'язки (використати необґрунтоване втручання), щоб отримати переведення, призначення або просування по службі. Не здійснює дій для того, щоб отримати переваги для себе або інших. Суддя виконує свої функції добросовісно, застосовуючи процедурні правила проявляючи повагу до гідності осіб і діючи в рамках закону. Поводиться ввічливо та керується інтелектуальною порядністю у стосунках з усіма професіоналами системи правосуддя, секретаріатом, помічниками, адвокатами та іншими правниками, магістратами, сторонами справи та з пресою. Честь вимагає від судді як на роботі, так і в приватному житті робити все можливе для підтримання іміджу судді, суду та

⁷ Велика Палата ВС, постанова від 10.11.2022, №9901/355/21

⁸ Велика Палата ВС, постанова від 10.11.2022, №9901/355/21

системи правосуддя» (Звіт «Суддівська етика – принципи, цінності та якості», Генеральна Асамблея Європейської мережі рад юстиції, 2010).

37. Відповідно до стандартів доброчесності та суддівської етики, визначених актами Ради Європи, та з врахуванням ухвалених ВРП рішень щодо притягнення (відмови в притягненні) до відповідальності за недоброчесну поведінку судді можна виокремити наступні критерії:

Критерій 1. Перехід судді на бік ворога

Критерій 2. Чесність судді

Критерій 2.1. відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам.

Критерій 2.2. відповідність способу (рівня) життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам.

Критерій 2.3. порушення суддею зобов'язань щодо декларування

Критерій 2.4. наявність незабезпечених зобов'язань майнового характеру, які можуть мати істотний вплив на здійснення правосуддя суддею.

Критерій 3. Непідкупність судді

Критерій 3.1. вчинення суддею корупційного правопорушення;

Критерій 3.2. наявність кримінального провадження щодо вчинення суддею корупційного правопорушення;

Критерій 3.3. позапроцесуальні відносини судді, що можуть бути розцінені як корупційні.

Критерій 4. Бездоганна поведінка судді в професійній діяльності та особистому житті

Критерій 5. Незалежності судді

Критерій 6. Безсторонність (неупередженість) судді

Критерій 7. Сумлінність судді

7.1. самоусунення від виконання обов'язків судді

7.2. незаконна відмова в доступі до правосуддя :

7.2.1. не зазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору

7.2.2. порушення засад гласності і відкритості судового процесу

7.2.3. порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості

7.2.4. не забезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу

7.2.5. порушення правил щодо відводу (самовідводу)

7.2.6. порушення, пов'язані з винесенням ухвал про забезпечення позову.

Критерій 8. Порушення норм суддівської етики, що не є достатнім для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

38. Критерій 1. Перехід судді на бік ворога

суддя перейшов на бік ворога, суддя допускав поведінку, що свідчить про підтримку агресивних дій інших держав проти України, колаборацію з представниками таких держав, окупаційною адміністрацією

39. Починаючи з 2014 року, ВРП зіткнулася із значною кількістю випадків зради суддівській присязі у вигляді переходу на бік ворога в умовах агресивної війни Росії проти України. В усіх таких випадках ВРП ухвалювала рішення про стягнення у виді подання про звільнення

з посади судді. Водночас ВРП кваліфікує такі дії як самоусунення від виконання професійних обов'язків, що очевидно не є повною характеристикою:

«Аблякимов Е.Е., обіймаючи посаду судді окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим, у 2014 році звертався до кваліфікаційної колегії суддів Республіки Крим із заявами щодо рекомендації його на посаду судді у судах Російської Федерації. ... перебуваючи у статусі судді до тепер, Аблякимов Е.Е. фактично із 2014 року самоусунувся від виконання професійних обов'язків.»⁹

39.В інших рішеннях саме факт зради є ключовим, хоча і не названим:

«Факти звернення судді Асанова Е.Н. до Вищої кваліфікаційної колегії суддів Російської Федерації та його участь у конкурсі на зайняття посади судді Сакського районного суду Республіки Крим свідчать про вчинення суддею Асановим Е.Н. активних дій, значення яких він усвідомлював і наслідків настання яких бажав, а саме призначення на вказану посаду від імені держави-агресора.»¹⁰

40.Однак самоусуненням є, скоріше, випадки невиконання своїх професійних обов'язків суддею, який знаходиться в Україні та без поважних причин тривалий час не з'являється на роботі.

41. Форми недоброчесної поведінки, але не виключно:

- а) перехід на бік держави-агресора проти України;
- б) поведінка, що свідчить про підтримку агресивних дій інших держав проти України;
- в) колаборація з представниками держави-агресора проти України;
- г) колаборація з окупаційною адміністрацією.

42.Критерій 2. Чесність судді

43.Критерій 2.1. Відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам

44.Питання відповідності витрат і майна судді та членів його сім'ї поставало в практиці ВККС, ВРП, ГРД та інших органів влади, уповноважених оцінювати доброчесність особи.

45.Самі зазначені органи можуть надати таку оцінку з певним уявленням про очевидність/неочевидність відповідності витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам. Це є можливим з огляду на оцінку щорічних декларацій, що подаються суддею до Національного агентства з питань запобігання корупції або подаються в разі участі особи в конкурсі на посаду судді. В практиці ВРП були, наприклад, випадки зазначення особою численних недостовірних відомостей про обставини життя в анкетах кандидата на посаду судді.

46.Однак, ВРП в даному випадку надала оцінку не самому способу життя чи майновому стану судді, а факту зазначення недостовірних відомостей.

47.В іншому випадку перед ВРП поставало питання оцінки дій судді, яка, як стверджувалось, намагалася розлучитись із чоловіком з метою запобігти вилученню органами влади його майна, до якого могли бути застосовані засоби забезпечення. В цьому випадку ВРП також не вдалася до оцінки майнового стану судді, а оцінювала надані нею неправдивих відомостей щодо факту розлучення:

Суддя М. після затримання її чоловіка подала заяву про розірвання шлюбу, «вірогідно з метою уникнення конфіскації майна». Факт подання такої заяви суддя спочатку заперечувала, а потім «визнала помилку, допущену нею під час вказаного засідання, і повідомила, що дійсно позовну заяву про розірвання шлюбу було подано після затримання ОСОБА_1.».

⁹ Рішення ВРП Про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим Аблякімова Е.Е.

¹⁰ Рішення від 04.09.2019 про притягнення судді Сакського міськрайонного суду Автономної Республіки Крим Асанова Е.Н. до дисциплінарної відповідальності

48. Таким чином, факт надання недостовірних відомостей був предметом розгляду ВРП, однак не став підставою для прийняття рішення про відмову у внесенні подання Президентів України про призначення М. на посаду судді.¹¹ У притягненні до дисциплінарної відповідальності також було відмовлено.

49.Критерій 2.2. Відповідність способу (рівня) життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам

50.З'ясування відповідності способу/рівня життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам в досліджуваній практиці ВРП у період 2017-2021 років не було.

51.Критерій 2.3. Порушення суддею зобов'язань щодо декларування

52.Позиція ВС щодо надання суддею/кандидатом на посаду судді недостовірної інформації є чітко визначеною:

*«Суд також вважає, що умисне приховування учасником конкурсу певної інформації щодо себе може свідчити про його недоброчесність, якщо ця інформація є істотною і вона доводить порушення ним принципів моралі, добра і справедливості, порушення вагомих правил суспільного життя тощо.»*¹²

53. ВС висловив позицію про невідповідність посаді судді в зв'язку із не наданням в декларації відомостей про статки членів сім'ї. У справі № 800/311/17 суддя оскаржував рішення ВККС про те, що він не підтвердив здатності здійснювати правосуддя у КАС ВС, оскільки вказав недостовірні відомості про доходи дружини. Важливим для суду було те, що позивач не намагався вчинити всі можливі дії для того, щоб внести у декларацію достовірні відомості. А отже, це є достатньою підставою для ВККС, щоб дійти висновку про невідповідність судді критерію доброчесності.

54.Очевидно, що ця позиція має розглядатися в більш широкому контексті і не обмежується порушення зобов'язань щодо декларування. Зокрема, це може також стосуватися відомостей про обставини інших правопорушень, що відбувалися за участі судді (автотранспортні правопорушення, хуліганство, тощо), або порушення норм суспільної моралі (ненормативна лексика в громадському місці), що підриває авторитет правосуддя.

55.У рішеннях ВРП доволі часто встановлюється надання суддею недостовірних відомостей про себе або приховування інформації про себе. Найчастіше це відбувається внаслідок порушення суддею зобов'язання щодо декларування, ВРП розглядає це як прояв недоброчесної поведінки. Зобов'язання щодо декларування охоплюють як подання декларації НАЗК, так і Декларації доброчесності судді, і стосується як неподання декларації, так і внесення до неї недостовірних відомостей.

56.Проте, в наявних рішеннях ВРП зобов'язання про декларування зазвичай не є єдиною підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а найчастіше поєднані з іншими порушеннями, зокрема, виїздом судді за межі України, тривалим часом відсутності на робочому місці тощо, що тягнуло дисциплінарну відповідальність із застосуванням дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення з посади судді.

57.ВРП розглядає таке правопорушення як свідоме. При цьому ВРП в своїй практиці виходить з презумпції беззаперечного знання суддею про необхідність заповнення декларації, її своєчасного подання, надання в декларації достовірних відомостей та про відповідальність за порушення правил подання декларації:

«Твердження декларанта декларації доброчесності судді за 2016 рік в графі «мною не здійснювались вчинки, що можуть мати наслідком притягнення мене до відповідальності» є обставиною, яка свідчить про невідповідність кандидата критерію доброчесності, професійної етики, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням вказаного судді на посаду, оскільки з огляду на професійні знання в галузі права, статус і посаду».

¹¹ Рішення від 03.06.2019 № 1473/2дп/15-19.

¹² Велика Палата ВС, постанова від 10.11.2022 по справі №9901/355/21

58.В розрізі надання суддею недостовірної інформації щодо вчинених правопорушень важливою є практика щодо оцінки неповідомлення кандидатом на посаду судді такої інформації.

59.Неповідомлення кандидатом на посаду судді про вчинення дисциплінарного правопорушення в якості прокурора оцінено як недоброчесна поведінка та є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у разі призначення на посаду судді:

«звільнено К. з посади старшого прокурора ... за порушення присяги працівника прокуратури, вчинення проступку, що порочить працівника прокуратури».

60.Неповідомлення кандидатом на посаду судді про притягнення до дисциплінарної відповідальності КДКА також було оцінено як недоброчесна поведінка та є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у разі призначення на посаду судді.

61.Неповідомлення кандидатом на посаду судді про порушення дисциплінарного провадження, хоча відповідальність не настала у зв'язку зі спливом строку притягнення дисциплінарної відповідальності, оцінено як недоброчесна поведінка та є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у разі призначення на посаду судді. Необхідно також взяти до уваги те, що рішення ВРП у цій справі було скасовано з процедурних підстав.

62.Форми недоброчесної поведінки судді, але не лише:

- а) неподання декларації НАЗК;
- б) неподання декларації доброчесності судді;
- в) недостовірні відомості в зазначених деклараціях.

63.Критерій 2.4. Наявність незабезпечених зобов'язань майнового характеру, які можуть мати істотний вплив на здійснення правосуддя суддею

64.Застосування цього критерію в досліджуваній практиці ВРП у період 2017-2021 років не було.

64.Критерій 3. Непідкупність судді

65.Критерій 3.1. Вчинення суддею корупційного правопорушення

66.Притягнення до дисциплінарної відповідальності за вчинення суддею корупційного правопорушення є усталеною практикою ВРП. Вчинення такого правопорушення оцінюється як недоброчесна поведінка та тягне за собою притягнення до відповідальності у вигляді подання про звільнення з посади судді.

67.Критерій 3.2. Наявність кримінального провадження щодо вчинення суддею корупційного правопорушення

68.Загальною є практика ВРП щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в разі наявності кримінального провадження щодо вчинення ним корупційного правопорушення:

«За версією слідства, 21, 29 березня та 3 квітня 2018 року суддя ОСОБА1 ОСОБА1 зустрічалася із заступником директора з комерційних питань ТОВ «Бі» ОСОБА2. Під час зустрічей суддя висловлювала прохання надати їй неправомірну вигоду за прийняття нею як суддею ... рішень в інтересах сторони в справі»¹³ (ВРП прийняло рішення про внесення подання про звільнення).

«...органом досудового розслідування встановлено, що о 14:33, порушуючи таємницю нарадчої кімнати, суддя Г. зустрілась з адвокатом В. у підсобному приміщенні ... суду,

¹³ Рішення від 9.06.2021 про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Окружного адміністративного суду міста Києва В.

спілкувалась зі стороною у справі та отримала неправомірну вигоду.»¹⁴ (ВРП прийняло рішення про внесення подання про звільнення).

69.Водночас, в окремих випадках в практиці ВРП виникали суперечності щодо можливості притягнення до дисциплінарної відповідальності судді в разі наявності кримінального провадження щодо вчинення ним корупційного правопорушення. Наприклад:

«суддя ОСОБА_4, перебуваючи у приміщенні суду ... отримав від ОСОБА_2 за ухвалення рішення про звільнення ОСОБА_1 від адміністративної відповідальності кошти в сумі 6000 грн, які помістив до сейфа у своєму робочому кабінеті, після чого одразу був викритий працівниками правоохоронних органів, а предмет неправомірної вигоди – кошти в сумі 6000 грн було виявлено та вилучено ...»

У цьому випадку ВРП зазначила в своєму рішенні, що **винуватість ОСОБА_4 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 368 КК України, не встановлена, що виключає настання події, яка супроводжується дисциплінарною відповідальністю»,** пославшись на *«...презумпцію невинуватості як один з основоположних конституційних принципів судочинства відображено в частині першій статті 62 Конституції України, частині першій статті 17 КПК України, відповідно до яких особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.»* (ВРП прийняла рішення про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.).¹⁵

70.За цих обставин виникло два принципових питання, вирішення яких мало системне значення для дисциплінарної практики ВРП: **автономності провадження і притягнення до дисциплінарної відповідальності та поширення презумпції невинуватості особи в кримінальному провадженні на правомірність порушення дисциплінарного провадження та застосування дисциплінарного стягнення щодо такої особи.**

71.Запроваджений підхід базується на стандартах, що містяться в керівних актах Ради Європи щодо поняття доброчесності судді, та підтриманий ВС. Він полягає в наступному.

72.Венеційська комісія у Консультативному висновку для Конституційного Суду Республіки Молдова щодо кримінальної відповідальності суддів вказала на те, що:

*«На відміну від кримінальної відповідальності, дисциплінарна відповідальність має інші складові частини і застосовує різні стандарти доказування. Однак слід зазначити, що кримінальна і дисциплінарна відповідальності не є взаємовиключними. Дисциплінарні санкції можуть так само застосовуватися у кримінальній справі з виправдальним вироком. Крім того, той факт, що кримінальну справу не порушено через неможливість установити кримінальну провину або факти, не означає, що відповідним суддею не було скоєно ніяких дисциплінарних порушень саме через різний характер обох типів відповідальності. Якщо неправомірна поведінка судді здатна підірвати довіру до судової влади, то в інтересах суспільства порушити дисциплінарне провадження щодо цього судді. Проте кримінальне провадження не враховує конкретний дисциплінарний аспект неправомірної поведінки, а лише вину у вчиненні злочину.»*¹⁶

73.В рішенні № 1147/2дп/15-19 від 15.04.2019 ВРП застосувала **принцип автономності :**

*«У дисциплінарному провадженні діє принцип автономності, відповідно до якого дисциплінарне провадження розглядається незалежно від розгляду кримінального провадження.»*¹⁷

¹⁴ Рішення від 21.07.2021, № 1646/Здп/15-21

¹⁵ Рішення від 10.04.2019, № 1106/Здп/15-19

¹⁶ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Republic of Moldova. Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court on the Criminal Liability of Judges. Adopted by the Venice Commission at its 110th Plenary Session (Venice, 10-11 March 2017) on the basis of comments by Ms Monika HERMANN (Substitute member, Germany) Mr Eirik HOLMØYVIK (Substitute member, Norway) Ms Grainne McMORROW (Substitute member, Ireland). – Art. 18, 53. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)002-e)

¹⁷ Рішення 15.04.2019 № 1147/2дп/15-19

74.У рішенні № 60/2дп/15-21 від 18.01.2021 ВРП пояснила зміст автономності дисциплінарного провадження наступним чином:

«... склади дисциплінарного проступку та кримінального правопорушення встановлюються: різними органами, у різних процедурах, за різними стандартами доказування і, можливо, за різної процесуальної поведінки учасників, що свідчить про наявність відмінностей між кримінальним та дисциплінарним провадженнями. Тобто кримінальна та дисциплінарна відповідальності є різними видами юридичної відповідальності.

Враховуючи наведене, Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя дійшла висновку, що перебіг кримінального провадження не має жодного значення для розгляду питання про дисциплінарну відповідальність (окрім ситуації, коли стосовно судді набрав законної сили обвинувальний вирок). Натомість дисциплінарний орган може і зобов'язаний вирішувати питання про наявність у діях судді складу дисциплінарного проступку, надаючи самостійну оцінку таким діям та обставинам справи. При цьому Дисциплінарна палата не досліджує питання наявності або відсутності вини суддів Д., О. та В. у вчиненні кримінальних правопорушень.»¹⁸

75.Так само, принцип автономності дисциплінарного провадження щодо суддів діє у випадках закриття провадження у справі про вчинення адміністративного правопорушення у зв'язку з відсутністю складу цього проступку. Так, Велика Палата ВС у постанові від 29.01.2019, пославшись на постанову в справі № 9901/728/18:

«відхилила доводи особи на спростування вчинення нею дисциплінарного проступку у зв'язку із закриттям провадження у справі про адміністративне правопорушення, вказавши, що суд у межах розгляду цієї справи не досліджує питання наявності або відсутності вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, а надає правову оцінку обставинам наявності або відсутності вчинення прокурором дисциплінарного проступку в частині порушення норм професійної етики. Крім того, суд указав, що закриття провадження у справі про вчинення адміністративного правопорушення у зв'язку з відсутністю складу цього проступку не означає, що фактичні обставини діяння не містять ознак іншого виду правопорушення взагалі.»¹⁹

76.Важливим в світлі принципу автономності дисциплінарного провадження є оцінка ВРП участі поліції в провокації злочину у виді отримання неправомірної вигоди:

«Твердження судді про вчинену стосовно неї провокацію та участь у цій провокації поліцейського агента-провокатора ОСОБА_1 у світлі професійних обов'язків судді не можуть вплинути на оцінку допущених суддею дій щодо позапроцесуального спілкування з особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, та отримання від неї грошової винагороди, оскільки не можуть виправдати зазначені дії впливом провокації, однак можуть бути враховані при наданні оцінки характеру проступку.»

77.Щодо можливості поширення презумпції невинуватості особи в кримінальному провадженні на дисциплінарне провадження та застосування дисциплінарного стягнення щодо такої особи, Велика Палата ВС з посиланнями на практику ЄСПЛ зазначила наступне:

«...згідно з практикою Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) не є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція) притягнення до дисциплінарної відповідальності на основі відомостей про факти, встановлені у кримінальному провадженні, якщо такі відомості аналізувалися в контексті правил службової етики, навіть якщо особа була у кримінальному провадженні виправдана (див. mutatis mutandis рішення Європейської комісії з прав людини від 6 жовтня 1982 року у справі «X. v. Austria» про неприйнятність заяви № 9295/81) чи таке провадження було закрите (див. mutatis mutandis рішення Європейської комісії з прав людини від 7 жовтня 1987 року у справі «C. v. the United Kingdom» про неприйнятність заяви № 11882/85). Більше того, гарантована пунктом 2 статті 6 Конвенції презумпція невинуватості застосовується до процедури, яка за своєю суттю є кримінальною і в

¹⁸ Рішення від 18.01.2021, № 60/2дп/15-21

¹⁹ Велика Палата ВС, постанова від 14.07.2022, № 11-168cap21

межах якої суд робить висновок про вину особи саме у кримінально-правовому сенсі (рішення від 11 лютого 2003 року у справі «Ringvold v. Norway», заява № 34964/97). Отже, зазначена гарантія не може бути поширена на дисциплінарні й інші провадження, які згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції охоплюються поняттям спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру.»²⁰

78. При цьому, потребувало пояснення використання в дисциплінарному провадженні ВРП відомостей, здобутих у результаті НСРД. Допустимість їх використання в дисциплінарних провадженнях ВРП була підтверджена ВС:

«Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком ВРП про те, що оскільки протоколи про результати проведення НСРД розсекречені на законних підставах, дисциплінарний орган під час дисциплінарного провадження може досліджувати вказані протоколи та надавати оцінку викладеним у них відомостям у межах дисциплінарного провадження на предмет наявності або відсутності у діях судді складу дисциплінарного проступку, надаючи при цьому самостійну оцінку таким діям та обставинам справи саме у світлі дотримання суддями правил службової та професійної етики.

*За таких обставин доводи скарги судді ОСОБА_1 у частині неможливості використання в дисциплінарному провадженні здобутих у межах кримінального провадження доказів на увагу не заслуговують.»*²¹

79. Врешті ВРП сформувала важливу правову позицію:

«ВРП зазначила, що рішення її ДДП про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності хоч і прийняте на підставі відомостей, здобутих у результаті НСРД, проте ґрунтується на самостійних правових підставах та висновках.»

80. Такі висновки ВРП та ВС, засновані на стандартах Ради Європи щодо доброчесності суддів, мають основоположне значення не лише для притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення норм про доброчесність суддів та норм суддівської етики за наявності кримінального провадження щодо вчинення суддею корупційного правопорушення, а і за наявності провадження щодо вчинення суддею будь-якого адміністративного чи кримінального правопорушення.

81. Наразі практика ВРП щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності за наявності кримінального провадження щодо вчинення суддею корупційного правопорушення зберігає високий рівень дискретності у визначенні виду дисциплінарного стягнення.

82. Наприклад, навіть за наявності високого рівня очевидності правопорушення, про що було зазначено в рішенні ВРП, до жодного з чотирьох суддів в наступній справі не було застосовано дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення її з посади судді.

*«при ознайомленні із встановленими під час дисциплінарного провадження фактами та обставинами у розсудливого спостерігача виникає впевненість, що відповідні дії суддів щодо зацікавленості у вирішенні певних питань під час розгляду судових справ у своїх інтересах та/або в інтересах третіх осіб з метою отримання певної вигоди підривають авторитет правосуддя, а їхня поведінка щодо втручання у здійснення правосуддя та використання статусу судді з метою незаконного отримання вигоди порочить звання судді. ... з огляду на ступінь вини суддів у вчиненні вказаних проступків їхні дії мали цілеспрямований характер, тобто були умисними.»*²²

83. У всіх справах щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді за наявності кримінального провадження щодо вчинення ним корупційного правопорушення ВРП доходило висновку про:

свідомість правопорушення, його цілеспрямований, активний характер, а отже наявність прямого умислу, вказують на упередженість судді, порушення суддею вимог

²⁰ Велика Палата ВС, постанова від 14.07.2022 № 11-168cap21

²¹ Велика Палата ВС, постанова від 14.07.2022 № 11-168cap21

²² Рішення 18.01.2021, № 60/2дп/15-21

щодо справедливого та неупередженого розгляду справи, завдання істотної шкоди авторитету правосуддя.

84.Критерій 4. Бездоганна поведінка судді в професійній діяльності та особистому житті

85.У даному випадку практика ВРП поширюється на всі випадки притягнення до відповідальності судді/кандидата на посаду судді, в тому числі тих, що пов'язані з попереднім місцем роботи. При цьому ВРП звертає увагу на приховування такої інформації особою, яка подає декларацію доброчесності судді.

86.ВРП в своїй практиці всі такі випадки розцінює як такі, що свідчать про недоброчесність, в тому числі з порушенням суддівської етики:

«М. протягом 20–25 травня 2016 року був відсутній на робочому місці, перебуваючи на тимчасово окупованих територіях, і не міг постановляти вказані ухвали та видавати накази, оскільки це є порушенням чинного законодавства та норм професійної етики.»

«суддя К. не здійснює судочинство у Р. суді з невідомих причин із 16 вересня 2015 року. Станом на перший день відпустки – 25 травня 2015 року у провадженні судді К. залишалися нерозглянуті судові справи, які рішеннями зборів суддів Р. суду ... та розпорядженням керівника апарату суду були розподілені іншим суддям... Вилетів з аеропорту «Жуляни» до Російської Федерації рейсом TSO2376 «Київ – Домодедово» та до цього часу перебуває за межами України. (У даній справі було прийнято рішення про подання про звільнення з посади судді).²³

87.В розглянутих справах ВРП беззаперечно відносила до таких випадків:

- вчинення кримінального правопорушення. Такі факти оцінювались як недоброчесна поведінка, що порушує суддівську етику і є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у разі призначення на посаду судді:

Дії судді М, «кваліфікованих за частиною першою статті 296 Кримінального кодексу України (хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом)». (У даній справі було ухвалено рішення про подання про звільнення з посади судді).

- чинення адміністративного правопорушення. Такі факти оцінювались як недоброчесна поведінка, що порушує суддівську етику і є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у разі призначення на посаду судді:

«Суддя Б. керував транспортним засобом з ознаками алкогольного сп'яніння». На запит члена ВРП «надав письмові пояснення, у яких зазначив, що факт здійснення правопорушення, на його думку, не мав місця, автомобілем у цей день він не керував, а тому винним у його вчиненні себе не визнає. Суддя надав Другій Дисциплінарній палаті Вищої ради правосуддя недостовірні відомості щодо обставин, які мали місце 7 грудня 2019 року під час його затримання працівниками поліції.»²⁴

88.ВРП враховує також наявність повідомлення про підозру :

«судді К. повідомлено про підозру у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 368 Кримінального кодексу України».²⁵

89.Як зазначалося, в даному випадку ВРП застосовує принцип автономності, заснований на стандартах Ради Європи, власній практиці та позиції ВС.

²³ Рішення про притягнення судді Ржищевського міського суду Київської області Керімова Р.В. до дисциплінарної відповідальності від 11.02.2019 № 409/2дп/15-19

²⁴ Рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Шостого апеляційного адміністративного суду Б. від 01.03.2021

²⁵ Рішення від 26.06.2017 № 1779/2дп/15-17

90. Відсутність в діях особи, яка є суддею, складу корупційного злочину, з причин неможливості вчинити процесуальні дії для усунення протиріч досудового слідства, також враховується ВРП для негативної оцінки:

«Постановою старшого слідчого слідчого відділу прокуратури ... кримінальне провадження за фактом отримання неправомірної вигоди суддею К. закрито у зв'язку з відсутністю у його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 368 КК України. Постанову мотивовано неможливістю вчинити процесуальні дії для усунення протиріч досудового слідства.

... Оцінюючи в сукупності встановлені факти та обставини, Вища рада правосуддя дійшла висновку, що вони викликають обґрунтований сумнів щодо відповідності К. критерію доброчесності та професійної етики».

91. Можна припустити, що в разі закриття кримінальних проваджень з nereабілітуючих обставин, така позиція ВРП не обмежується корупційними злочинами, але поширюється також на інші види правопорушень.

92. З огляду на негативну оцінку ВРП в своїх рішеннях приховування суддею/кандидатом на посаду судді фактів притягнення до дисциплінарної відповідальності/порушення дисциплінарного провадження, вчинення дисциплінарних проступків є обставиною, що зазвичай оцінюється як обставина, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у разі призначення на посаду судді.

93. Форми недоброчесної поведінки судді, але не виключно:

- а) вчинення кримінального правопорушення,
- б) вчинення адміністративного правопорушення,
- в) неповідомлення кандидатом на посаду судді факту притягнення до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, що розглядається ВРП як умисне;
- г) наявність кримінального провадження щодо судді;
- г) закриття кримінального провадження з nereабілітуючих обставин.

94. Фаворитизм в професійній діяльності судді.

95. Фаворитизм є одним з проявів корупційної поведінки у формі непотизму, кронізму і трайбалізму, є найпоширенішим джерелом конфлікту в будь-якій структурі та несе загрозу її стабільності. Фаворитизм пов'язують з небезпекою для незалежності судової влади, на що звертає увагу КРЕС, говорячи про стандарти незалежності судових органів: *«об'єктивні стандарти потрібні не тільки для того, щоб виключити політичний вплив, але й з інших міркувань, насамперед через ризик фаворитизму, консерватизму й корпоративізму (або "клонування"), які існують, якщо призначення здійснюється не на основі певної процедури, а на основі особистих рекомендацій»*.²⁶ Слід забезпечити, щоб *«відбір і підвищення на посаді суддів здійснювалися "на основі заслуг, з урахуванням кваліфікації, моральних якостей, професіоналізму й ефективності"»*.²⁷

96. У практиці ВРП були випадки розгляду дисциплінарних справ, пов'язаних з фаворитизмом, відповідну практику має ВС. Однак, в жодному з випадків не надавалася оцінка протиправної поведінки.

97. Формами поведінки судді, але не виключно є:

²⁶ Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 1.01.2001, п.24

²⁷ Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 1.01.2001, п.25

- а) обіцянка з боку судді «прикрити» іншого суддю, який вчиняє або вчинятиме правопорушення, в обмін на згоду увійти до «команди», тобто неформальної групи осіб, створеної з певною метою;
- б) обіцянка судді сприяння кар'єрному просуванню іншого судді не на основі заслуг, з урахуванням кваліфікації, моральних якостей, професіоналізму й ефективності;
- в) організація неформальних груп зі складу суддів, що створюються задля впливу на діяльність органів суддівського самоврядування, або участь в таких групах, якщо це підриває основи незалежності судових органів та безсторонності суддів.

98. Критерій 5. Незалежність судді.

Поведінка судді свідчить про недостатній рівень незалежності, який вимагається від судді, наприклад, суддя пов'язаний з політичними силами; суддя публічно підтримував акти чи дії, які порушують принцип верховенства права; суддя допускав дії або бездіяльність, що призвело до розподілу справ у суді з порушенням принципу випадковості при використанні автоматизованої системи, або іншим чином втручався в автоматизований розподіл справ.

99. Наразі ВС розглядає принципи незалежності та безсторонності в тісному зв'язку. При цьому він посилається на рішення ЄСПЛ у справі «Findlay v. the United Kingdom»:

«є тісний зв'язок між незалежністю й об'єктивною неупередженістю.²⁸ Із цієї причини ЄСПЛ зазвичай розглядає ці дві вимоги разом».²⁹

100. Такий зв'язок варто мати на увазі, разом з тим зміст цих принципів відрізняється, що надає можливість їх розрізняти в дисциплінарному провадженні, оскільки відсутність безсторонності та залежність можуть в конкретних обставинах мати різне походження.

101. Основні вимоги до розуміння незалежності суддів сформовані в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № (94) 12 "Незалежність, дієвість та роль суддів" 1994 року.³⁰ Також важливим є розуміння незалежності судді, надане в Резолюції про суддівську етику, ухваленій загальними зборами суддів ЄСПЛ 21.06.2021:

«При виконанні своїх судових функцій судді повинні бути незалежними від будь-якої державної, національної чи міжнародної установи, органу чи влади чи будь-якої приватної особи. Вони повинні уникати будь-якого неналежного впливу, зовнішнього чи внутрішнього, прямого чи непрямого. Вони повинні утримуватися від будь-якої діяльності, висловлювань і спілкування, відмовлятися виконувати будь-які інструкції та уникати будь-яких ситуацій, які можуть вважатися такими, що перешкоджають їхнім судовим функціям і негативно впливають на довіру громадськості до їх незалежності.»³¹

102. У практиці ВРП розгляд справ, пов'язаних з порушенням принципу незалежності суддів, зазвичай пов'язаний з ідентифікацією інших порушень добросовісної поведінки:

«...не забезпечив у межах своїх повноважень дотримання принципів самостійності судів і незалежності суддів, конституційних засад судочинства ... не застосував принципу верховенства права, не дотримався вимог статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, не врахував практики Європейського суду з прав людини».

103. Всі рішення ВРП цієї категорії передбачають дисциплінарну відповідальність з застосуванням дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення з посади судді.

104. Зокрема, прикладом оцінки судового рішення як політично вмотивованого є таке:

«... судді свідомо, безпідставно та з використанням наданої суду влади взяли участь у вирішенні політичного питання щодо ролі в історії України постаті С.Бандери.

²⁸ В оригінальному тексті рішення ЄСПЛ вживається словосполучення "objective impartiality" (Findlay v. the United Kingdom (п. 73))

²⁹ Велика Палата ВС, постанова від 03.06.2021, № 11-396cap20

³⁰ Рекомендація № (94) 12 "Незалежність, дієвість та роль суддів", ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.1994

³¹ The European Court of Human Rights. Resolution on Judicial Ethics Adopted by the Plenary Court on 21 June 2021. Режим доступу: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/resolution_judicial_ethics_eng

Зазначене дає підстави для висновку, що рішення у справі № 2а-1219/10/0570 було політично мотивованим». (Рішення ВРП у цій справі було скасовано).

105. Зустрічається й визнання ВРП порушення суддями принципу верховенства права як підстави для дисциплінарної відповідальності:

Суддя П. *«не застосував принципу верховенства права, не дотримався вимог статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, не врахував практики Європейського суду з прав людини, зокрема в остаточному рішенні у справі «Луценко проти України» від 19 листопада 2012 року.»*

106. Оцінка поведінки за критерієм незалежності судді має відбуватися із застосуванням «принципу розсудливого спостерігача»:

«Суддя повинен бути не тільки реально вільним від будь-якого невідповідного зв'язку, упередженості або впливу, але й вільним від цього і в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана.»³²

107. Подібну позицію сформовано в Коментарі до Кодексу суддівської етики, затвердженому рішенням Ради суддів України від 4.02.2016 № 1.

108. Практика ВРП в конкретних випадках пов'язує принцип незалежності судді також з дотриманням етичних норм спілкування:

«Недотримання суддею моральних засад суспільства, його неетична поведінка щодо учасників процесу тощо веде до зниження авторитету, робить таку поведінку незрозумілою для суспільства, внаслідок чого в учасників процесу виникають сумніви щодо незалежності і справедливості суду.»³³

109. Також слід взяти до уваги, що незалежність суддів може страждати внаслідок зовнішнього або адміністративного впливу на них, що є порушенням вимоги суддівської доброчесності як з боку того, хто здійснює вплив, так і з боку того, хто ухвалює рішення під таким впливом. Так, наприклад, у рішенні від 6.10.2011 в справі «Агрокомплекс проти України» ЄСПЛ встановив порушення п. 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположні свободи у зв'язку з відсутністю безсторонності та незалежності національних судів, які розглядали справу компанії-заявника, з огляду на те, що з боку керівництва ВАСУ здійснювався відкритий вплив на перебіг судового процесу в справі (вказівки щодо перегляду остаточно вирішеної справи компанії-заявника) в порушення принципу судової незалежності. Відповідна дисциплінарна практика сформована як ВРП, так ВС.

110. Упродовж досліджуваного періоду ВРП не мала практики щодо політичної заангажованості суддів, такої як ведення публічної політичної діяльності та політичних дискусій в позасудовій діяльності.

111. Формами поведінки, але не виключно :

а) позапроцесуальні відносини судді в справі (усвідомлення правопорушення, його цілеспрямований, активний характер);

б) перебування в ситуації конфлікту інтересів;

в) ситуації у суді та за його межами, які можуть обґрунтовано сприйматися як такі, що призводять до конфлікту інтересів;

г) здійснення зовнішнього або адміністративного впливу одних судів на інших, ухвалення суддями рішень під таким впливом.

112. Критерій 6. Безсторонність судді

113. Критерій безсторонності є однією найважливіших характеристик доброчесності суді. У пункті 22 Висновку № 3 КРЕС щодо принципів та правил, які регулюють професійну

³² Рішення від 16.06.2021 № 1373/Здп/15-21

³³ Рішення про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді Олевського районного суду Житомирської області В. та припинення дисциплінарного провадження від 07.12.2020

поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, зазначено, що суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя: поведінка суддів у їхній професійній діяльності, зрозуміло, розглядається громадськістю як необхідна складова довіри до судів.

114. В європейській практиці вимога безсторонності судді розглядається в контексті двох тестів: суб'єктивного та об'єктивного.

«і. суб'єктивний тест, коли необхідно враховувати особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження чи упередженість у даній справі;

ii. об'єктивний тест, тобто встановлення того, чи сам суд і, зокрема, його склад надають достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості.»³⁴

115. Суб'єктивна та об'єктивна безсторонність тісно пов'язані, оскільки поведінка судді не тільки може викликати об'єктивні побоювання щодо його безсторонності з точки зору стороннього спостерігача (об'єктивний критерій), а й може бути пов'язана з питанням особистих переконань (суб'єктивний критерій). За відсутності беззаперечних доказів особистої упередженості судді, додаткову гарантію надає вимога об'єктивної безсторонності.³⁵

116. ВРП доволі часто надає оцінку безсторонності та неупередженості при розгляді дисциплінарних справ суддів. З рішень ВРП не вбачається, що при дослідженні доказів в дисциплінарному провадженні проводився суб'єктивний та/або об'єктивний тести, термін «безсторонність» застосовується разом з терміном «неупередженість», або як синоніми, або як такі, що доповнюють один одного.

117. Наприклад, вимога безсторонності судді розглядається як така, що:

«Судді виконують свої функції безсторонньо та забезпечують видимість неупередженості. Вони повинні дбати про те, щоб уникнути конфлікту інтересів, а також ситуацій у Суді та за його межами, які можуть обґрунтовано сприйматися як такі, що призводять до конфлікту інтересів. Судді не можуть брати участь у розгляді справи, у якій вони особисто зацікавлені. Вони повинні утримуватися від будь-якої діяльності, вираження думок і асоціацій, які можуть негативно вплинути на довіру громадськості до їх безсторонності.»³⁶

118. У практиці ВРП безсторонність судді розглядається в двох аспектах: під час виконання ним своїх функцій та у позасудовій діяльності, що може свідчити про загальну ідентифікацію суб'єктивних та об'єктивних характеристик безсторонності, однак цільове дослідження обставин дисциплінарної справи з точки зору об'єктивного та суб'єктивного тестів не проводиться.

119. Наразі практика ВРП щодо критерію безсторонності в аспекті виконання суддею своїх функцій є такою:

120. Під час виконання своїх функцій судді повинні приймати рішення не виходячи за межі застосування норм права. Таким чином, критерій безсторонності виключає зовнішній вплив на діяльність судді та ухвалені рішення. З цієї точки зору принцип безсторонності може бути порушеним як суддею в справі, так і суддею, який втручається в правосуддя:

«Суддя К., називаючи певні суми, з'ясувала ціну ризику прийняття відповідного судового рішення, а суддя Ш. надавала поради судді К. щодо врахування важливості вирішення позову та його забезпечення для певної особи, а також ризиків, які стоять

³⁴ *Micallef v. Malta*, 2009, п. 93-101; *Morice v. France*, 2015, пп. 73-78; *Denisov v. Ukraine*, 2018, п. 61-65; *Fey v. Австрії*, 1993, пп. 28, 30, «*Wettstein v. Швейцарії*», пп. 42,

³⁵ *Pullar v. Сполученого Королівства*, 1996, п. 32

³⁶ The European Court of Human Rights, Resolution on Judicial Ethics Adopted by the Plenary Court, 21.06.2021

*перед самою суддею». (У цьому випадку ВРП оцінила таку поведінку як «втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями»).*³⁷

122.Згідно зі статтями 2, 3 Кодексу суддівської етики суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень. Він не має права використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб та не повинен дозволяти цього іншим.

123.Наявність кримінальних проваджень щодо втручання в правосуддя також може бути підставою для дисциплінарного провадження.

124.Факт втручання не завжди може бути доведеним, але може бути встановленим на основі принципу «поза розумним сумнівом»³⁸:

суддя П. «повідомила, що їй не відомо про наявність кримінального провадження, пов'язаного з її втручанням в діяльність судових органів ... {це} на думку Вищої ради правосуддя, також дають підстави для обґрунтованого сумніву щодо відповідності судді П. критерію доброчесності.».

*«... при ознайомленні із встановленими під час дисциплінарного провадження фактами та обставинами у розсудливого спостерігача виникає впевненість, що відповідні дії суддів щодо зацікавленості у вирішенні певних питань під час розгляду судових справ у своїх інтересах та/або в інтересах третіх осіб з метою отримання певної вигоди підбивають авторитет правосуддя, а їхня поведінка щодо втручання у здійснення правосуддя ...».*³⁹

125.Дотримання вимоги безсторонності (відповідно до тлумачення ЄСПЛ п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини), встановлюється шляхом визначення того, чи забезпечував сам суд достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності (упередженості) з точки зору стороннього спостерігача.

126.Наприклад, як сумніви в дотриманні принципу безсторонності ВРП оцінювала відсутність в судовому рішенні належної мотивації:

«Такі факти «...можуть створити у стороннього спостерігача враження про упередженість судді, а отже, викликають обґрунтовані сумніви щодо відповідності судді Ч. критерію доброчесності та професійної етики».

127.У практиці ВРП траплялися абсолютно унікальні випадки встановлення порушення принципу безсторонності у випадку, коли суддя «поза розумним сумнівом» в інтересах сторони в справі ухвалила відповідне рішення:

постанова судді В. «не мала правових підстав за національним законодавством та жодного зв'язку із встановленими фактами, застосовним правом, є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням судді В.».

Позапроцесуальні відносини судді, що свідчать про порушення принципу безсторонності.

127.Практика ВРП щодо ідентифікації та притягнення до дисциплінарної відповідальності за позапроцесуальні відносини не є об'ємною, однак однозначно свідчить про визнання такої поведінки недоброчесною:

³⁷ Рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Марківського районного суду Луганської області Дідоренко А.Е., Шкирі В.М., судді Старобільського районного суду Луганської області Воронкіна О.А., судді Сватівського районного суду Луганської області Осіпенко Л.М., закриття дисциплінарної справи стосовно судді Троїцького районного суду Луганської області Кривоклякіної Н.В., від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

³⁸ Див. розділ «Принцип «поза розумним сумнівом» в дисциплінарній практиці ВРП».

³⁹ Рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Марківського районного суду Луганської області Дідоренко А.Е., Шкирі В.М., судді Старобільського районного суду Луганської області Воронкіна О.А., судді Сватівського районного суду Луганської області Осіпенко Л.М., закриття дисциплінарної справи стосовно судді Троїцького районного суду Луганської області Кривоклякіної Н.В., 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

«... встановлено, що під час розгляду зазначеної цивільної справи суддя Голосіївського районного суду міста Києва ОСОБА_5 мав позапроцесуальні взаємовідносини з ОСОБА_2, який діяв в інтересах позивача ОСОБА_1, з метою сприяння останньому у вирішенні на його користь спору, який перебував на розгляді судді ОСОБА_5.»⁴⁰

«...суддя Д, безумовно, була зацікавлена у кінцевому позитивному для неї результаті, при цьому вчиняла активні дії для отримання такого результату.»

«втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку».⁴¹

«суддя Г. зустрілась з адвокатом В. у підсобному приміщенні суду, спілкувалась зі стороною у справі та отримала неправомірну вигоду».

128.Обставинами, що свідчать про наявність позапроцесуальних відносин у справі, ВРП називала наступне:

«... суддя Д. цікавилася ходом розгляду вказаної справи, намагалася допомогти судді К. знайти підстави для відмови у позові ..., заохочувала суддю К. відкладати розгляд справи з метою її затягування, ... вчиняла активні дії для отримання такого результату.»⁴²

«наведені розмови вказаних суддів свідчать, що суддя О. була зацікавлена у прийнятті відповідного судового рішення у зазначеній справі, знала про надсилання заяви щодо розгляду справи за відсутності позивача, тобто діяла в інтересах цього позивача; крім того, вказувала на можливість виклику відповідача через оголошення; обіцяла з'ясувати, що вирішили (невстановлені особи) з квитанцією.

«... контекст вказаних розмов, у тому числі з'ясування питань щодо справ про «виключення (майна) з реєстру іпотек», виклику представників «громадського контролю» через оголошення у пресі, надання позивачем квитанції з відповідною інформацією, розгляду справи за відсутності позивача (О. повідомила про заяву «без них»».⁴³

129.Позапроцесуальні відносини судді зі сторонами справи ВРП зазвичай оцінює в контексті втручання у здійснення правосуддя та порушення принципу безсторонності і констатує: наявність умислу («суддя не міг не усвідомлювати неправомірності таких дій»⁴⁴), цілеспрямованість та активний характер дій, вказують на упередженість судді, порушення суддею вимог щодо справедливого та неупередженого розгляду справи, завдання істотної шкоди авторитету правосуддя.

130.Практика притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за позапроцесуальні відносини, що можуть бути розцінені як корупційні, свідчить про збереження високого рівня **дискретності у визначенні** виду дисциплінарного стягнення (включає сувору догану – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; догану – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; подання про звільнення з посади судді).

131.Практика ВРП щодо позапроцесуальних відносин судді у справі доволі часто пов'язана з наявністю відомостей, здобутих у результаті НСРД. У цьому випадку ВРП застосовує принцип «обґрунтованих сумнівів розсудливого спостерігача»:

«такі розмови суддів К. та О. не мають характеру лише приватних розмов, а є такими, що для пересічного громадянина свідчать про зацікавленість суддів у прийнятті відповідного рішення у вказаній справі.»⁴⁵

⁴⁰ Рішення від 15.04.2019 № 1147/2дп/15-19

⁴¹ Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

⁴² Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

⁴³ Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

⁴⁴ Рішення від 15.04.2019 № 1147/2дп/15-19

⁴⁵ Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21.

«...при ознайомленні із встановленими під час дисциплінарного провадження фактами та обставинами у розсудливого спостерігача виникає впевненість, що відповідні дії суддів щодо зацікавленості у вирішенні певних питань під час розгляду судових справ у своїх інтересах та/або в інтересах третіх осіб з метою отримання певної вигоди підривають авторитет правосуддя, а їхня поведінка щодо втручання у здійснення правосуддя та використання статусу судді з метою незаконного отримання вигоди порочить звання судді.»⁴⁶

132. В інших випадках наявність позапроцесуальних відносин судді в справі (наявність диктофонного запису у заявника, наявність показань свідків тощо) визнавалася не доведеною, у зв'язку з чим ухвалювалося рішення про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності. Не застосовувався підхід «*обґрунтованих сумнівів розсудливого спостерігача*», або не надавалися обґрунтовані пояснення відмови від його використання. Водночас, з огляду на позицію, сформовану у Висновку КРЕС № 1 (2001), «*незалежність судової влади означає повну безсторонність із боку суддів ... Судова влада повинна користуватися довірою не тільки з боку сторін у конкретній справі, але й з боку суспільства в цілому. Суддя повинен не тільки бути реально вільним від будь-якого невідповідного упередження або впливу, але він або вона повинні бути вільними від цього й в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана*» (п. 12).⁴⁷

133. Безсторонність судді у позасудовій діяльності розглядається КРЕС в контексті існування розумного балансу між ступенем участі суддів у житті суспільства та необхідністю бути й виглядати такими, що є безсторонніми та незалежними при виконанні своїх функцій. Останньою перевіркою має бути запитання, чи займається суддя у певному соціальному контексті та з точки зору розсудливого, поінформованого спостерігача діяльністю, яка могла б об'єктивно піддавати ризику його незалежність або безсторонність. Зокрема, з точки зору забезпечення справедливого судового розгляду та правомірних суспільних очікувань судді повинні утримуватися від ведення публічної політичної діяльності. Також судді повинні утримуватися від політичних дискусій, щоб не піддавати себе можливості політичних атак, що є несумісним з нейтральністю, якої вимагає правосуддя.

134. У практиці ВПР було не багато випадків, що стосувалися оцінки безсторонності суддів у позасудовій діяльності:

«складено «Експертний висновок П.» для Високого суду Британських Віргінських Островів. ... суддя П. склав його на замовлення приватних осіб. ... у Висновку всупереч вимогам Закону № 1402-VIII та ЦПК України, статті 12 Кодексу суддівської етики він публічно піддає сумніву окремі судові рішення, які набрали законної сили».

135. З огляду на практику застосування принципу незалежності в дисциплінарній практиці бажано виокремлювати його порушення з відповідною кваліфікацією та оцінкою, беручи за основу розуміння та зміст принципу, викладені в Принципі 1 та Принципі 5 Рекомендації № (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи "Незалежність, дієвість та роль суддів" та в Резолюції про суддівську етику зборів суддів Європейського суду з прав людини від 21.06.2021.

136. З огляду на існування суб'єктивного та об'єктивного тестів для визначення безсторонності, а також враховуючи необхідність доведення дисциплінарним органом вини особи, щодо якої здійснюється дисциплінарне провадження, дослідження тесту було б бажаним.

137. Форми поведінки судді, але не виключно :

а) участь у розгляді справи, у якій суддя особисто зацікавлений;

⁴⁶ Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21.

⁴⁷ «Judicial independence presupposes total impartiality on the part of judges...Not merely the parties to any particular dispute, but society as a whole must be able to trust the judiciary. A judge must thus not merely be free in fact from any inappropriate connection, bias or influence, he or she must also appear to a reasonable observer be free therefrom. Otherwise, confidence in the independence of the judiciary may be undermined.»

- б) участь в будь-якій діяльності, вираження думок і асоціацій, які можуть негативно вплинути на довіру громадськості до їх безсторонності;
- в) перебування в залежності (зовнішньої чи внутрішньої, прямої чи непрямой) від будь-якої державної національної чи міжнародної установи, органу чи влади чи будь-якої приватної особи, що може бути розціненом як втрата суддею своєї незалежності;
- г) суддя не утримується від будь-якої діяльності, висловлювань і спілкування, не відмовляється виконувати будь-які інструкції та не уникає будь-яких ситуацій, які можуть вважатися такими, що перешкоджають їхнім судовим функціям і негативно впливають на довіру громадськості до їх незалежності;
- ґ) прийняття рішення, беручи до уваги будь-що, що виходить за рамки застосування юридичних норм;
- д) позапроцесуальні відносини судді, що свідчать про порушення принципу безсторонності (як з боку судді, який/яка бере участь в справі, так і з боку судді, який/яка впливає на суддю, який/яка бере участь в справі);
- е) порушення з точки зору розсудливого, поінформованого спостерігача розумного балансу між ступенем участі суддів у житті суспільства та необхідністю бути й виглядати безсторонним та незалежним при виконанні своїх функцій;
- є) ведення публічної політичної діяльності у позасудовій діяльності, в тому числі участь в політичних дискусіях.

138.Критерій 7. Сумлінність судді

139.Недопущення самоусунення від виконання обов'язків судді, вчинене умисно або внаслідок недбалості істотне порушення суддею норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду (дотримання вимог, передбачених підпунктами 1, 2, 9–12, 15–19 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

7.1. Самоусунення від виконання обов'язків судді

140. ВРП стикалася з випадками самоусунення суддів від виконання своїх обов'язків, що було пов'язано з тривалою (від декількох місяців до року) відсутністю судді на робочому місці без будь-яких поважних причин чи штучне створення суддею умов, за яких він може не виконувати свої обов'язки. Загальною практикою ВРП є прийняття рішення про подання на звільнення з просади.

141. Прикладами самоусунення є випадки невиконання своїх професійних обов'язків суддею, який знаходиться в Україні та з невідомих причин тривалий час не з'являється на роботі:

«...суддя С. більше року без поважних причин була відсутня на робочому місці, крім того на засіданні Вищої ради правосуддя відмовилась пояснити причини своєї відсутності на робочому місці, даний факт вказує на сумніви щодо відповідності С. критеріям добросовісності та професійної етики ...».

142. В іншому випадку суддя ухилився від розгляду справ як слідчий суддя, систематично заявляючи самовідвід:

*«зловживав правом на самовідвід, систематично та безпідставно порушував правила самовідводу, фактично ухилиючись у такий спосіб від виконання службових обов'язків судді.».*⁴⁸

⁴⁸ Рішення від 21.11.2018 № 3548/Здп/15-18

143. Також як самоусунення від виконання обов'язків судді ВРП розглядала справи про систематичне своєчасне невиконання судових рішень:

«суддя К. тривалий час систематично порушує вимоги закону щодо своєчасного виготовлення вмотивованих судових рішень (14 рішень) та надання копій судових рішень для їх внесення до ЄДРСР (27 рішень), тобто не виконує покладених на нього службових обов'язків» ... «суддею К. допущені порушення, а саме систематичне та тривале невиконання ним обов'язків судді при здійсненні правосуддя у багатьох господарських справах, що порочить звання судді та підриває авторитет правосуддя дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.»⁴⁹

144. Водночас, такі випадки важливо відрізнити від ситуацій зради присязі судді, коли суддя знаходячись на тимчасово окупованій території перейшов на бік ворога (наприклад, подав документи на призначення суддею держави-агресора, зайнявся юридичною практикою отримавши на це документи держави-агресора, тощо).

7.2. Незаконна відмова в доступі до правосуддя.

145. Значна кількість рішень ВРП пов'язана з порушеннями суддею процесуального законодавства, що мало наслідком порушення права на доступ до правосуддя. Водночас, ВРП лише в окремих випадках вживає словосполучення «незаконна відмова в доступі до правосуддя» або що вчинена поведінка «є несумісною із самим поняттям «правосуддя»». Також в рішенні не завжди містяться докази умисності або недбалості в поведінці судді.

146. У якості прикладу поведінки, яку ВРП оцінило як недоброчесну в зв'язку з відмовою в доступі до правосуддя, можна навести наступне:

Суддею Б. «не було належним чином досліджено всі обставини справи, не забезпечено повний, всебічний та об'єктивний її розгляд у порядку, встановленому процесуальним законом».

Суддею К. «не було належним чином досліджено всі обставини справи, не забезпечено повний, всебічний та об'єктивний її розгляд у порядку, встановленому процесуальним законом».

«Констатовано допущення суддею П. низки грубих порушень вимог кримінального процесуального законодавства».

«Систематичний вияв суддею Ч. очевидної несумлінності при відправленні правосуддя, ігнорування норм законодавства, що дискредитує судову систему. Такі дії свідчать про порушення основ здійснення правосуддя».

«Суддею А. проігноровано вимоги статті 175 ЦПК України та не взято до уваги, що умови мирової угоди..., суперечать закону, оскільки не пов'язані зі спірними правовідносинами....таким чином, посилання судді А. на те, що ухвала, яка постановлена іменем України, не має зобов'язального характеру, враховуючи її стаж роботи на посаді судді, є взагалі дивним.»⁵⁰

«Суддя Ж. під час здійснення правосуддя неналежно поставилася до виконання обов'язків судді та через грубу недбалість допустила істотне порушення норм процесуального права, що призвело до порушення правил щодо юрисдикції... груба недбалість судді ... сприяла недобросовісним сторонам у зловживанні наданими їм процесуальними правами та уможливила протиправне вирішення питань про права і обов'язки осіб щодо майна особливо значної вартості або виконання важливих організаційних функцій, що не може бути оцінено дисциплінарним органом інакше, ніж прояв суддівської сваволі, яка є несумісною із самим поняттям «правосуддя» та статусом судді.»⁵¹

Скарга «на необґрунтовану та безпідставну відмову судді К. у наданні дозволу на побачення з ув'язненим або письмової відповіді на заяву. Суддя К. зазначив, що фактично

⁴⁹ Рішення від 30.01.2019 № 273/Здп/15-19

⁵⁰ Рішення від 01.03.2021 про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Октябрського районного суду міста Полтави А.

⁵¹ Рішення від 11.12.2019 № 3412/Здп/15-19

розглянув заяви ОСОБА_2, ОСОБА_1 та відмовив у їх задоволенні. Водночас визнав, що мав це зробити письмово. Водночас Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що суддя К. мав виконати вимоги статті 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення», якою передбачено обов'язкове надання трьох побачень на місяць».⁵²

«Суддя Г. також допустив істотне порушення норм процесуального права щодо наведення належних мотивів прийняття аргументів слідчого про арешт майна та представника ТОВ «О.» про скасування арешту майна, вихід за межі повноважень слідчого судді при вирішенні питання про зобов'язання зберігача майна повернути зерно кукурудзи ТОВ «О.», що стало наслідком виконання без відома ФОР ОСОБА1 неправомірної ухвали слідчого судді від 31 січня 2020 року та вивезення зерна кукурудзи ТОВ «О.»».⁵³

«Слідчий суддя не звернув уваги, що клопотання слідчого не містить належного обґрунтування необхідності застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як арешт».⁵⁴

«Суддя М. ухвалив заочне рішення ... без дотримання умов, передбачених частиною першою статті 224 ЦПК України».⁵⁵

«Відповідно до статті 8 Закону України «Про судовий збір» з урахуванням майнового стану сторони суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі. Суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати.

У разі несплати судового збору суддя постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків (стаття 121 ЦПК України).

Відкриття провадження у справі без урахування зазначених вимог закону, відсутності ухвали про відстрочку або розстрочку сплати судового збору свідчить про істотне порушення норм процесуального права».⁵⁶

«Суддею М. ухвалено заочне рішення під час попереднього судового засідання, що суперечить вимогам частин першої, четвертої статті 130 ЦПК України. Так, попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи. Ухвалення у попередньому судовому засіданні судового рішення можливе у разі відмови від позову, визнання позову, укладення мирової угоди і здійснюється в порядку, встановленому статтями 174 і 175 цього Кодексу.»⁵⁷

«З моменту отримання суддею М. позовної заяви до прийняття рішення пройшло лише три робочих дні, що свідчить про умисне, істотне порушення суддею норм процесуального права, зокрема, статті 74 ЦПК України, відповідно до якої судова повістка про виклик має бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання».⁵⁸

«Судді М., Б., Р., обіймаючи посади суддів Верховного Суду, який є найвищим судом у системі судоустрою України, повинні були усвідомлювати важливість висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, обов'язковість врахування таких висновків іншими судами при застосуванні відповідних норм права. Постановляючи ухвалу від 12 грудня 2019 року про виправлення описки, якою всупереч вимогам КАС України повністю змінено постанову суду від 21 листопада 2019 року, судді М., Б. та Р. повинні були розуміти, що їхні дії протирічать вимогам закону, адже,

⁵² Рішення від 30.05.2018 № 1596/2дп/15-18

⁵³ Рішення від 16.06.2021 № 1373/3дп/15-21

⁵⁴ Рішення від 16.06.2021 № 1373/3дп/15-21

⁵⁵ Рішення від 04.12.2017 № 3898/2дп/15-17

⁵⁶ Рішення від 04.12.2017 № 3898/2дп/15-17

⁵⁷ Рішення від 04.12.2017 № 3898/2дп/15-17

⁵⁸ Рішення від 04.12.2017 № 3898/2дп/15-17

приймаючи судові рішення, суддя має здійснювати правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом (пункт 1 частини другої статті 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

За встановлених обставин Третя Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що зазначені дії вчинені суддями М, Б. та Р. внаслідок грубої недбалості.

При цьому, «Третя Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя не вбачає в діях суддів Касаційного адміністративного суду у складі ВС дисциплінарних проступків, передбачених підпунктом «а» пункту 1 та пунктом 4 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», з огляду на конструкцію юридичних складів цих дисциплінарних проступків та відсутність негативних наслідків дій суддів для учасників справи № 469/1511/16-а. ... такі дії суддів утворюють склад дисциплінарного проступку, передбаченого пунктом 3 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»»⁵⁹

«Перебіг розгляду суддею Охтень А.А. справи за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу та поділ майна подружжя, хронологія якого зафіксована в журналі судового засідання від 16 червня 2017 року, не свідчить про те, що правосуддя у цьому випадку чинилось, поведінка судді Охтень А.А., саме розгляд зазначеної справи протягом п'яти хвилин (4 хвилини у залі судового засідання, 1 хвилина в нарадчій кімнаті), підриває авторитет правосуддя ... вказані дії судді Охтень А.А., які відповідають ознакам дисциплінарних проступків, передбачених підпунктом «а» пункту 1, пунктом 3 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», починаючи з часу відкриття провадження у справі і закінчуючи проголошенням судового рішення, вона вчинила свідомо та навмисно, максимально швидко і всупереч вимогам закону задовольнила позовні вимоги ОСОБА_1, що потягло унеможливлення виконання судового рішення про стягнення коштів з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_3 та звернення стягнення на майно ОСОБА_1 в порядку виконання рішення суду.»⁶⁰

«Суддя К. тривалий час систематично порушує вимоги закону щодо своєчасного виготовлення вмотивованих судових рішень (14 рішень) та надання копій судових рішень для їх внесення до ЄДРСР (27 рішень), тобто не виконує покладених на нього службових обов'язків.... Оскільки повний текст рішення суду та викладені в ньому мотиви є підставою для реалізації особою процесуального права на апеляційне та касаційне оскарження, зволікання з його виготовленням є поважною причиною пропуску процесуального строку, а також істотним порушенням права особи на справедливий суд у частині дотримання розумних строків судочинства». ...суддею К. «допущені порушення, а саме систематичне та тривале невиконання ним обов'язків судді при здійсненні правосуддя».⁶¹

У вказаних випадках ВРП вирішила, що за таких обставин мала місце недобросовісність судді. У рішеннях ВРП не пояснено, чи вважаються дії судді умисними чи має місце недбалість.

147. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у випадках незаконної відмови в доступі до правосуддя вимагає встановлення форми вини судді, а саме умисне або внаслідок недбалості. Така термінологія не завжди присутня в рішенні, однак використання інших термінів («низка грубих порушень законодавства», «ігнорування норм законодавства», «посилання судді є взагалі дивним» тощо) може свідчити про умисну відмову в доступі до правосуддя, однак має бути підтвердженою ВРП.

148. В окремих випадках, про умисність порушень, допущених суддею, прямо вказує ВС. Наприклад, це стосується встановлених законом правил визначення підсудності:

«... порушення правил виключної підсудності, правильно кваліфіковані за ознакою дисциплінарного проступку, передбаченого підпунктом «а» пункту 1 частини першої

⁵⁹ Рішення від 28.10.2020 № 2963/Здп/15-20

⁶⁰ Рішення від 30.11.2018 № 3658/1дп/15-18

⁶¹ Рішення від 30.01.2019 № 273/Здп/15-19

статті 106 Закону №1402-VIII як істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що призвело до порушення правил щодо юрисдикції ...

Дії судді щодо прийняття позовної заяви з очевидним порушенням правил виключної підсудності, невиконання вимог щодо передачі справи на розгляд іншому суду після відкриття провадження у справі і до початку судового розгляду, ухвалення заочного рішення за відсутності доказів належного повідомлення відповідача про час та місце розгляду справи, невирішення питань щодо наявності обставин, якими обґрунтовувались вимоги, та доказів на їх підтвердження, щодо інших фактичних даних, які мають значення для справи, та доказів на їх підтвердження, у тому числі щодо підстав визнання права власності, наведення в судовому рішенні тверджень, що явно не узгоджуються з матеріалами справи (про належне повідомлення відповідача за відсутності доказів такого повідомлення) обґрунтовано визнано такими, що свідчать про умисність порушень, допущених суддею.»⁶²

149. Види поведінки судді щодо незаконної відмови в доступі до правосуддя, що була оцінена ВРП як недоброчесна та з порушенням суддівської етики, але не виключно:

- незабезпечення повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи у порядку, встановленому процесуальним законом;
- формальний характер судового розгляду, що не забезпечило об'єктивного вирішення справи та прийняття справедливого рішення;
- допущення суддею низки грубих порушень вимог процесуального законодавства;
- порушення суддею правил підсудності (правил виключної підсудності) - це істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що призвело до порушення правил щодо юрисдикції.;
- недотримання суддею обов'язкової письмової процедури провадження;
- порушення суддею норм процесуального права щодо наведення належних мотивів прийняття аргументів сторін про арешт майна та про його скасування;
- вихід судді за межі повноважень слідчого судді;
- неналежне невиконання повноважень слідчого судді;
- ухвалення заочного рішення без дотримання умов, передбачених частиною першою статті 224 ЦПК України;
- відкриття провадження у справі без урахування статті 8 Закону України «Про судовий збір» та статті 121 ЦПК України, відсутності ухвали про відстрочку або розстрочку сплати судового збору свідчить про істотне порушення норм процесуального права;

150. Зокрема, умисними випадками незаконної відмови в доступі до правосуддя, допущеними суддею, слід вважати:

- ігнорування суддею норм законодавства;
- прийняття позовної заяви з очевидним порушенням правил виключної підсудності;
- невиконання вимог щодо передачі справи на розгляд іншому суду після відкриття провадження у справі і до початку судового розгляду;
- ухвалення заочного рішення за відсутності доказів належного повідомлення відповідача про час та місце розгляду справи;
- невирішення питань щодо наявності обставин, якими обґрунтовувались вимоги, та доказів на їх підтвердження, щодо інших фактичних даних, які мають значення для справи, та доказів на їх підтвердження, у тому числі щодо підстав визнання права власності;
- наведення в судовому рішенні тверджень, що явно не узгоджуються з матеріалами справи (про належне повідомлення відповідача за відсутності доказів такого повідомлення);

⁶² Велика Палата ВС, постанова від 12.12.2019, № 11-449cap19

- прийняття судового рішення в умовах штучного унеможливлення сторони в справі взяти участь в судовому внаслідок порушенням статті 74 ЦПК України, відповідно до якої судова повістка про виклик має бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання - умисне, істотне порушення суддею норм процесуального права;
- ухвалення заочного рішення під час попереднього судового засідання всупереч вимогам частин першої, четвертої статті 130 ЦПК України та без дотримання статей 174 і 175 цього Кодексу;
- організація перебігу розгляду цивільної справи (надмірна швидкість - протягом декілька хвилин, отримання матеріалів справи в непроцесуальний спосіб, невиконання вимог щодо змісту позовної заяви), що не мало на меті здійснення правосуддя та потягло унеможливлення виконання судового рішення; систематичний вияв суддею очевидної несумлінності при відправленні правосуддя.

150. Водночас, ВРП не в усіх випадках визначає наявність в діях судді умислу або недбалості, як того вимагає закон. Наприклад, така термінологія, як *«систематичний вияв очевидної несумлінності»*, *«ігнорування норм законодавства»* лише з високим ступенем вірогідності засвідчує психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, виражене у форм умислу.

151. В інших випадках розрізнити наявність умислу або недбалості ще складніше, наприклад: *«не було належним чином досліджено всі обставини справи»*, *«не забезпечено повний, всебічний та об'єктивний розгляд»* або *«не забезпечено розгляд справи в порядку, передбаченому законом»*.

152. Встановлення в діях судді вини у формі умислу або недбалості може мати значення для встановлення міри відповідальності особи.

153. Критерій 7.2. «Незаконна відмова в доступі до правосуддя» може також проявлятися в наступних видах дій, окремо визначених в статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

7.2.1. Незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору

154. ВРП неодноразово констатувала випадки, коли в судовому рішенні не були зазначені мотиви прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору, зокрема:

Рішення, ухвалене суддею Ч., *«не дало можливості встановити належні, співвідносні зі змістом закону мотиви, якими керувався суд при ухваленні зазначених судових рішень»*.

155. Нерідкими є випадки відсутності мотивації в судовому рішенні в сукупності з іншим порушенням норм процесуального права, наприклад:

«практика розгляду суддею Л. справ про адміністративні правопорушення ... була непослідовною, причому явні відхилення у судовій практиці не були належним чином мотивованими, що викликає у стороннього спостерігача сумніви в неупередженості суду».

ВРП встановила, що постанова судді В. *«не мала правових підстав за національним законодавством та жодного зв'язку із встановленими фактами, застосовним правом, є обставиною, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням судді В.»*.

*«суддею Зінченком О.М. не було зазначено в судовому рішенні від 23 грудня 2019 року у справі № 372/2028/16-ц мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору в частині, зокрема, невирішення судом клопотань сторін» (ухвалене рішення: суворого догана).*⁶³

⁶³ Рішення від 17.08.2020 № 2393/2дп/15-20

156. Види поведінки, яка була оцінена ВРП як недоброчесна, але не виключно:

- рішення не дало можливості встановити належні, співвідносні зі змістом закону мотиви, якими керувався суд при ухваленні зазначених судових рішень;
- практика розгляду справ була непослідовною;
- явні відхилення у судовій практиці судді не були належним чином мотивованими;
- практика не мала правових підстав за національним законодавством;
- в судовому рішенні не зазначено мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін;
- невіршення судом клопотань сторін;
- практика не мала жодного зв'язку із встановленими фактами, застосовним правом.

157. З відсутністю мотивації в рішеннях ВРП щодо недоброчесності пов'язуються спроби підсилити аргументацію положеннями, які самі по собі виглядають як суперечливі.

158. Наприклад, говорячи, що *практика розгляду суддею Л. справ про адміністративні правопорушення ВРП зазначила:*

«велика кількість скасованих в апеляційному порядку судових рішень може вказувати на обставини, які можуть викликати обґрунтований сумнів у відповідності кандидата на посаду судді Л. критерію доброчесності. При цьому сама по собі кількість скасованих апеляційним судом судових рішень не може використовуватися для оцінки дій судді, до уваги повинні братися не лише кількість, а й характер скасувань».

159. У даному конкретному випадку ВРП звертала увагу на непослідовність практики розгляду справ конкретним суддею та відсутність в рішеннях належної аргументації.

7.2.2. Порушення засад гласності і відкритості судового процесу

160. Прикладами порушення засад гласності та відкритості процесу можуть бути такі рішення ВРП щодо притягнення судді до відповідальності:

«судді К. та Г. не повідомляли його про судові засідання, призначені у вказаних вище справах, копії ухвал суду йому не надсилали, у зв'язку із чим був позбавлений можливості реалізації наданих йому процесуальних прав на участь у судових засіданнях, подання доказів та участь у їх дослідженні.» (рішення: подання про звільнення з посади судді)⁶⁴

«Б.» звернувся із заявою про перегляд заочного рішення у справі, обґрунтовуючи її тим, що йому було не відомо про дане рішення та взагалі про існування цієї справи. Жодної повістки на адресу «Б.» не надходило, копії позову з додатками ними не отримано, та будь-якими способами відповідача не повідомлено про існування даної справи. ... Водночас, ухвалою судді М., за неповного з'ясування факту належного повідомлення «Б.» про судові засідання, відмовлено у задоволенні заяви «Б.» про перегляд заочного судового рішення, з посиланням на те, що заявник не надав суду будь-яких додаткових доказів та не посилався на будь-які докази, які б мали істотне значення для правильного вирішення справи» (У цій справі ВРП прийняла подання про звільнення з посади судді).⁶⁵

161. Види поведінки судді щодо порушення засад гласності і відкритості судового процесу, яка була оцінена ВРП як недоброчесна, але не виключно:

- позбавлення сторони в справі можливості реалізації наданих їй процесуальних прав на участь у судових засіданнях, подання доказів та участь у їх дослідженні;
- неповідомлення сторони/сторін про судові засідання у справах, в яких вони є сторонами;
- сторони/сторонам у справі не надіслаються копії ухвал суду;

⁶⁴ Рішення від 16.06.2021 № 1373/3дп/15-21

⁶⁵ Рішення від 03.08.2018 № 2492/1дп/15-18

- відмова у з'ясуванні факту належного повідомлення сторони в справі про існування справи, про отримання стороною копії позову, про судові засідання в праві.

7.2.3. Порухення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості

162. Прикладами порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості можуть бути такі рішення ВРП щодо притягнення судді до відповідальності:

«...на умисність дій судді Б. вказує не лише характер, численність та системність допущених нею під час розгляду справи істотних порушень норм процесуального закону, а й швидкість, з якою була розглянута справа, зокрема, заочне рішення у ній було ухвалено у першому судовому засіданні (на шостий день після відкриття провадження у справі), незважаючи, в тому числі, й на уточнення позовних вимог та необхідність повідомлення про це сторін» (ухвалене рішення: подання про звільнення з посади судді, ВС підтвердив).»⁶⁶

«суддею В.. не було дотримано стосовно відповідачів положень статті 127 ЦПК України, яка вимагає від суду після відкриття провадження у справі невідкладно надіслати особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі та копії позовної заяви з копіями доданих до неї документів», при цьому, «встановлені обставини, які вказують на умисне порушення суддею В. засад рівності стосовно сторін у справі»; (ухвалене рішення: подання про звільнення з посади судді).»⁶⁷

«ухвала, постановлена суддею В, містила низку очевидних логічних суперечностей: визнання справи непідсудною Святошинському районному суду (що було підставою для її передачі іншому суду) виключало можливість відкриття провадження у справі, з іншого боку, відкриття провадження у справі за первісним позовом робило неможливим повернення зустрічної позовної заяви з мотивів недотримання територіальної підсудності (стаття 123 ЦПК України) (ВРП прийняло рішення про «дисциплінарне стягнення у виді суворої догани з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців (пункт 3 частини першої статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).»⁶⁸

163. Види поведінки щодо порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, яка була оцінена ВРП як недоброчесна, але не виключно:

- унеможливлення для сторін уточнити позовні вимоги та повідомити про це сторони внаслідок пришвидшеного розгляду суддею справи та постанови рішення (заочне рішення ухвалено у першому судовому засіданні на шостий день після відкриття провадження у справі;
- умисне створення в судовому рішенні логічних суперечностей, що унеможливають або ускладнюють дотримання засад рівності сторін у справі;
- умисне створення умов унеможливлення для сторін своєчасно ознайомитися з матеріалами справи (копії ухвали про відкриття провадження у справі та копії позовної заяви з копіями доданих до неї документів).

⁶⁶ Рішення ВРП про залишення без змін рішення Другої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 9 вересня 2019 року № 2357/2дп/15-19 про притягнення судді Вільнянського районного суду Запорізької області Беспалько Т.Д. до дисциплінарної відповідальності, від 09.01.2020

⁶⁷ Рішення про залишення без змін рішення Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 6 грудня 2017 року № 3920/Здп/15-17 про притягнення судді Святошинського районного суду міста Києва Величко Т.О. до дисциплінарної відповідальності, від 05.06.2018

⁶⁸ Рішення про залишення без змін рішення Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 6 грудня 2017 року № 3920/Здп/15-17 про притягнення судді Святошинського районного суду міста Києва Величко Т.О. до дисциплінарної відповідальності, від 05.06.2018

Як можна зрозуміти з наведених прикладів, в усіх зазначених випадках ВРП визначає наявність в діях судді умислу.

7.2.4. Незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу

164. Про порушення критерію може свідчити:

- порушення норм кримінально-процесуального законодавства щодо права обвинуваченого на захист;
- перешкоджання учасникам судового процесу в реалізації їх прав в кримінальному провадженні;
- відхилення від розуміння Європейським судом з прав людини права на захист в кримінальному процесі.

7.2.5. Порушення правил щодо відводу (самовідводу)

165. Прикладами порушення правил щодо відводу (самовідводу) можуть бути такі рішення ВРП щодо притягнення судді до відповідальності:

«суддя Л. був обраний слідчим суддею, він продовжив відмовлятися від розгляду справ як слідчий суддя, посилаючись на незаконність, на його думку, рішення зборів суддів ... Такі мотиви викладені у 38 постановлених суддею Леоновим А.А. ухвалах про самовідвід» ... умисність та недобросовісність дій судді Л. підтверджується явним недотриманням ним процедури самовідводу судді від розгляду справи. ... суддя Л. умисно вчинив дисциплінарний проступок, передбачений підпунктом «д» пункту 1 частини першої статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (умисне порушення правил щодо самовідводу).⁶⁹ (Один з небагатьох випадків, де умисел доведений та зазначений)

166. Також, згідно практики ВРП, порушенням правил щодо відводу/самовідводу є уникнення розгляду справи, під приводом відпустки чи лікарняного або, зловживаючи правом на самовідвід (наприклад, в одному випадку суддя розглядав справу за наявності можливої підстави для самовідводу, а в іншому аналогічному випадку – на такій же підставі заявив самовідвід і, таким чином, уник розгляду справи).

7.2.6. Порушення, пов'язані з винесенням ухвал про забезпечення позову

167. Визнання суддів недоброчесними також було пов'язано із постановленням ухвал про забезпечення позову. ВРП звертала увагу на наступні обставини, наявність яких пов'язувала з недоброчесною поведінкою або з порушенням суддівської етики:

«Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд має брати до уваги інтереси не тільки позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів забезпечення позову. Суддя М. не взяв до уваги предмета та підстави позову Б., не пересвідчився, чи дійсно між сторонами виник спір та чи існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову». Як наслідок таких дій «Застосовані судом першої інстанції заходи забезпечення позову є очевидно неспівмірними з позовними вимогами ОСОБА 1, що було встановлено й апеляційним судом Львівської області». Дії судді М. під час вирішення заяви про забезпечення позову «є такими, що свідчать про грубу недбалість судді, і кваліфікуються Третьюю Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя як такі, що порочать звання судді та підривають авторитет правосуддя.»⁷⁰

«При постановленні ухвали про забезпечення позову не було враховано, що вжиті заходи не повинні перешкоджати господарській діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює таку діяльність і зареєстрована відповідно до закону як підприємець» (звільнення)⁷¹

⁶⁹ Рішення від 21.11.2018 № 3548/Здп/15-18 і

⁷⁰ Рішення від 18.10.2017 № 3312/Здп/15-17

⁷¹ Рішення від 2.05.2021 № 999/Здп/15-21

«на порушення вимог процесуального закону, вирішуючи питання щодо забезпечення позову, суддя не обґрунтувала причини застосування саме такого виду забезпечення позову, не зазначила доказів і мотивів, з яких дійшла висновку про обґрунтованість припущення, що невжиття заходів забезпечення може в майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання судового рішення.»⁷²

«задовольнивши заяви про забезпечення позовів саме у такий спосіб, як скасування обтяжень в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Державному реєстрі обтяжень рухомого майна, суддя фактично задовольнила позов, хоча предметом позову було розірвання договору про надання консультативних послуг, який відповідач не виконав та через невиконання якого були накладені арешти».⁷³

168. Види порушень, пов'язаних з винесенням ухвал про забезпечення позову, яка була оцінена ВРП як недоброчесна, але не виключно:

- застосовані судом заходи забезпечення позову є очевидно неспівмірними з позовними вимогами», що свідчить про грубу недбалість судді (суддя не взяв до уваги предмета та підстави позову, не пересвідчився, чи дійсно між сторонами виник спір та чи існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову);
- При постановленні ухвали про забезпечення позову не було враховано, що вжиті заходи не повинні перешкоджати господарській діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює таку діяльність і зареєстрована відповідно до закону як підприємець;
- не обґрунтовано причини застосування саме такого виду забезпечення позову;
- не зазначено докази і мотиви обґрунтованості припущення, що невжиття заходів забезпечення може в майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання судового рішення;
- задоволення заяви про забезпечення позовів у спосіб скасування обтяжень в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Державному реєстрі обтяжень рухомого майна, і таким чином відбулося фактичне задоволення позову, хоча предметом позову було розірвання договору про надання послуг, який відповідач не виконав та через невиконання якого були накладені арешти.

169. Критерій 7. Порушення норм суддівської етики, що не є достатнім для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності

170. Порушення суддівської етики доволі часто ставали предметом розгляду ВРП. У зв'язку з цим ВРП робить належні посилання на Кодекс суддівської етики. Водночас, в переважній більшості випадків оцінка недоброчесної поведінки межує з її оцінкою як порушенням суддівської етики.

171. Яку саме поведінку слід відносити до такої, що є порушенням норм доброчесності, яку – порушенням суддівської етики, а яку вважати порушенням одночасно і етики і доброчесності, в рішеннях ВРП про дисциплінарну відповідальність суддів чітко визначити не можливо.

172. Так само, в дослідженій дисциплінарній практиці ВРП неможливо чітко визначити в яких випадках порушення суддівської етики підлягає дисциплінарному стягненню, а в яких не підлягає. Застосування в таких випадках загального критерію «завдання шкоди авторитету правосуддя» в практиці ВРП наразі виглядає непослідовним та таким, що свідчить про високий рівень дискреції дисциплінарного органу в його розумінні.

173. ВС також дивиться на співвідношення доброчесності судді та суддівської етики як на подібні поняття, які певною мірою охоплюють один одного. Визначення доброчесності Верховний Суд надає через розуміння етики:

⁷² Рішення від 09.11.2018 № 3443/1дп/15-18

⁷³ Рішення від 09.11.2018 № 3443/1дп/15-18

«Доброчесністю є позитивна моральна якість, зумовлена свідомістю і волею людини, яка є узагальненою стійкою характеристикою людини, її способу життя, вчинків; якість, що характеризує готовність і здатність особистості свідомо і неухильно орієнтуватись у своїй діяльності та поведінці на принципи добра і справедливості.»⁷⁴

174. Надаючи оцінку допустимості використання результатів проведення НСРД, розсекречених на законних підставах, для оцінки наявності дисциплінарного проступку в справі про отримання суддею неправомірної вигоди, ВС також запропонував розглядати питання в етичній площині:

«Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком ВРП про те, що оскільки протоколи про результати проведення НСРД розсекречені на законних підставах, дисциплінарний орган під час дисциплінарного провадження може досліджувати вказані протоколи та надавати оцінку викладеним у них відомостям у межах дисциплінарного провадження на предмет наявності або відсутності у діях судді складу дисциплінарного проступку, надаючи при цьому самостійну оцінку таким діям та обставинам справи саме у світлі дотримання суддями правил службової та професійної етики.

За таких обставин доводи скарги судді ОСОБА_1 у частині неможливості використання в дисциплінарному провадженні здобутих у межах кримінального провадження доказів на увагу не заслуговують.»⁷⁵

175. При цьому сам кодекс суддівської етики містить норми, що можуть розцінюватися як вимоги до доброчесності судді та одночасно, як вимоги до дотримання суддівської етики. Наприклад, оцінка втручання в здійснення правосуддя оцінювалася як порушення етичних норм:

«...вчинила дії, спрямовані на «незаконний збір та передачу третім особам інформації про місце та час проведення слідчих дій, які повинні були проводитись на підставі ухвал слідчого судді Голосіївського районного суду міста Києва, з метою надання можливості третім особам уникнути негативних наслідків від проведення вказаних слідчих дій та можливого ухилення від кримінальної відповідальності в кримінальному провадженні» ... «наявні ознаки дисциплінарних правопорушень, зокрема грубого одноразового порушення правил суддівської етики, що підризає авторитет правосуддя».

176. В іншому випадку, як порушення етичних норм було оцінено залишення суддею місця дорожньо-транспортної події, в якій він був учасником:

«Суддя після скоєння дорожньо-транспортного правопорушення «залишив місце події ... категорично ігнорував відправлені йому повідомлення від Управління патрульної поліції».⁷⁶

177. Також, як порушення етичних норм оцінювалось «спілкування судді з представником третьої особи в справі стосовно вказаної справи у позапроцесуальному порядку»,⁷⁷ хоча така поведінка є недоброчесною та свідчить про порушення принципу безсторонності.

178. Як наслідок, ВРП найчастіше поєднує оцінку поведінки як таку, що порушує одночасно правила доброчесності та суддівської етики, наприклад:

«суддя С. більше року без поважних причин була відсутня на робочому місці, крім того на засіданні Вищої ради правосуддя відмовилась пояснити причини своєї відсутності на робочому місці, даний факт вказує на сумніви щодо відповідності Скакун О.П. критеріям доброчесності та професійної етики».

«Постановою старшого слідчого слідчого відділу прокуратури ... кримінальне провадження за фактом отримання неправомірної вигоди суддею К. закрито у зв'язку з відсутністю у його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною четвертою статті 368 КК України. Постанову мотивовано неможливістю вчинити процесуальні дії для усунення протиріч досудового слідства. ... Оцінюючи в сукупності

⁷⁴ Постанова Великої Палати ВС від 10.11.2022 №9901/355/21.

⁷⁵ Постанова Великої Палати ВС від 14.07.2022 № 11-168cap21

⁷⁶ Рішення від 22.05.2020 № 1470/1ДП/15-20

⁷⁷ Рішення від 05.02.2018 № 326/2дп/15-18

встановлені факти та обставини, Вища рада правосуддя дійшла висновку, що вони викликають обґрунтований сумнів щодо відповідності К. критерію доброчесності та професійної етики».

«вчинення суддею удаваного правочину дарування, який приховував договір купівлі-продажу з метою порушення законних прав дружини, а тим більше, виявлене під час засідання Вищої ради правосуддя ставлення до таких дій як до цілком нормальної поведінки, допустимої для судді, породжує обґрунтований сумнів щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики».

179. ВРП оцінювало як порушення виключно суддівської етики також такі види поведінки:

«А. як заступник голови цього суду прокоментував обставини справ, ..., у тому числі і справи, яка перебувала у його провадженні. При цьому, надаючи оцінку фактичним обставинам справи № ... та наявним у справі доказам до моменту дослідження, визнання належними і допустимими судом, у провадженні якого перебувала вказана справа, на думку Дисциплінарної палати, суддя А. поставив під сумнів об'єктивність та неупередженість оцінки судом фактичних обставин справи. Тим самим «поставив під сумнів об'єктивність та неупередженість оцінки судом фактичних обставин справи, а отже, був шкідливим для авторитету правосуддя».

180. У практиці ВРП виділяється категорія рішень, пов'язаних з неетичними, нетактовними висловлюваннями суддів або з зневажливим ставленням щодо учасників процесу або колег:

«Під час судового засідання до залу судового засідання увійшла суддя Б., яка почала зривати судовий процес та грубо висловлювалась стосовно головуючого. Після завершення судового розгляду головуючий оголосив про вихід суду до нарадчої кімнати для ухвалення рішення та попросив усіх присутніх вийти із залу судового засідання, однак суддя Б. не виконала розпорядження головуючого та залишилась разом із ним в нарадчій кімнаті. Після виходу з нарадчої кімнати головуючий повідомив, що не зміг ухвалити рішення, оскільки суддя Б. відмовилась вийти з нарадчої кімнати, та оголосив про відновлення судового розгляду.»⁷⁸

«ненормативна лексика в судовому засіданні не може виправдовувати дії судді навіть, як наголошував суддя, у разі наявності необхідності розібратись в обставинах кримінального провадження.»⁷⁹

«Висловлювання судді Б. на адресу скаржника Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя оцінює негативно. Водночас, враховуючи відсутність умислу чи грубої недбалості як суб'єктивної складової дисциплінарного проступку, разовий характер дій, спричинених, у тому числі, емоційною реакцією на тактику адвоката, двадцятидворічний досвід роботи Б. на посаді судді, підтвердження ВКСУ його відповідності займаній посаді, Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя дійшла висновку, що у притягненні до відповідальності судді Б. має бути відмовлено.»⁸⁰

«У судовому засіданні суддя В. дозволяв собі зневажливі висловлювання на адресу Б., 1942 року народження, яка є інвалідом II групи, про що нею було повідомлено суд у згаданій вище заяві про вступ у справу як третьої особи. .. Суддя в грубій формі зробив зауваження Б., коли та швидко не зорієнтувалась на його вимогу представитися ... Упродовж усього судового засідання суддя звертався до скаржниці в знущальній формі виключно, озвучуючи ім'я та по батькові лише за першими літерами.»⁸¹

⁷⁸ Рішення від 07.05.2019 про залишення без змін рішення Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 8.02.2019 № 385/1дп/15-19 про притягнення судді Дніпровського районного суду міста Херсона Б. до дисциплінарної відповідальності

⁷⁹ Рішення від 16.06.2021 № 1350/1дп/15-21

⁸⁰ Рішення від 23.07.2018 Про відмову у притягненні судді апеляційного суду Чернігівської області Б. до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження

⁸¹ Рішення від 22.11.2017 про притягнення судді Оболонського районного суду міста Києва В. до дисциплінарної відповідальності

«... висловлювання судді В. як такі, що демонструють явну неповагу та зневажливе ставлення до прокурорів, сумніви в їхній професійності, обізнаності з матеріалами справи, а також вважає, що обурення судді обставинами, які не стосуються вказаної справи, могло сприйматися стороннім спостерігачем як упереджене ставлення.»

«... М. не міг не усвідомлювати, що заявлення відводів суддям з підстав їх некомпетентності підриває авторитет правосуддя та довіру учасників провадження до суду... Такі дії кандидата на посаду судді М. викликають обґрунтовані сумніви щодо його відповідності критерію професійної етики.»

181. Таку поведінку судді слід оцінювати з огляду на обмеження, що висувуються до судді. Судді, як і будь-якому громадянину гарантується право вільного вираження думок, однак реалізація цього права вимагає від судді в сфері його професійної діяльності турбуватися про підтримку високого статусу посади судді. Європейський суд з прав людини називає обов'язковою не лише для суддів, а і до інших працівників судової сфери, необхідність демонструвати стриманість в реалізації своєї свободи вираження поглядів в усіх випадках, де авторитет і безсторонність правосуддя можуть бути поставлені під сумнів.⁸²

182. Важливо, що відповідна поведінка судді беззаперечно розцінюється суддями ЄСПЛ як така, що порушує суддівську етику :

«Судді повинні здійснювати свою свободу вираження поглядів у спосіб, сумісний з гідністю їх посади та їхньою лояльністю до інституції Суду. Вони повинні утримуватися від висловлювань у будь-якій формі та засобами, які можуть підірвати авторитет і репутацію Суду або викликати розумні сумніви щодо їх незалежності чи безсторонності. Це рівною мірою стосується здійснення судових функцій, представництва Суду, а також академічної чи іншої публічної чи приватної діяльності за межами Суду.»⁸³

183. Сама ВРП сформулювала таке розуміння етики професійного спілкування судді:

«Моральна складова суддівської етики (стосунки судді з учасниками судового процесу, з колегами, з відвідувачами суду та усіма поза службою) потребує дотримання таких стандартів (правил) поведінки, що існують у суспільстві; стандарти, що регулюють службову діяльність – вимоги, встановлені законодавством до професії; стандарти, що стосуються позаслужбової поведінки та іншої дозволеної діяльності.»⁸⁴

184. З цієї точки зору емоційність судді очевидно не повинна була б виправдовувати порушення суддею професійної етики, наприклад, щодо нетактовних висловлювань стосовно адвоката. Однак ВРП вирішила інакше:

«В матеріалах дисциплінарної справи відсутні докази, які б свідчили, що суддею вчинено вказані дії умисно чи з підстав грубої недбалості. Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що така поведінка судді обумовлена його підвищеною емоційністю. Висловлювання судді Б. на адресу скаржника Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя оцінює негативно. Водночас, враховуючи відсутність умислу чи грубої недбалості як суб'єктивної складової дисциплінарного проступку, разовий характер дій, спричинених, у тому числі, емоційною реакцією на тактику адвоката, ... у притягненні до відповідальності судді Б. має бути відмовлено.»⁸⁵

185. Водночас, ВРП не сформувала з врахуванням принципу юридичної визначеності зрозумілу практику оцінки зневажливого, образливого, нетактовного ставлення судді до учасників процесу як навмисного чи як ненавмисного (див., наприклад рішення у справі судді В.⁸⁶).

⁸² Рішення у справі «Віллі проти Ліхтенштейну» від 28 жовтня 1999 року, п. 64.

⁸³ European Court of Human Rights. Resolution on Judicial Ethics Adopted by the Plenary Court on 21.06.2021

⁸⁴ Рішення від 07.12.2020 про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді Олевського районного суду Житомирської області В. та припинення дисциплінарного провадження

⁸⁵ Рішення від 23.07.2018 про відмову у притягненні судді апеляційного суду Чернігівської області Б. до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження

⁸⁶ Рішення від 26.02.2019 про зміну рішення Першої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 28 вересня 2018 року № 3023/1дп/15-18 про притягнення судді Южноукраїнського міського суду Миколаївської області В. до дисциплінарної відповідальності

Оцінка ВРП правил дотримання суддівської етики в соціальних мережах

186. Правила дотримання суддями суддівської етики в соціальних мережах сформульовані в Висновку КРЕС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів та в Висновку КРЕС № 3 (2002) щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. Також відповідне правило включене до Необов'язкових рекомендацій Управління ООН з наркотиків і злочинності щодо використання суддями соціальних мереж та до Бангалорських принципів поведінки суддів від 19.05.2006, схвалених Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006, № 2006/23).

187. Також ЄСПЛ неодноразово висловлювався щодо меж поведінки суддів в соціальних мережах. При цьому, Висновки КРЕС містять посилання на рішення ЄСПЛ і в тих випадках, коли вони не мали безпосереднього відношення до соціальних мереж, але стосувалися суддівської етики.⁸⁷ Поведінка судді в практиці суддів ЄСПЛ оцінюється з огляду на важливість збереження гідності судді: судді *«повинні діяти з максимальною обережністю, якщо використовують соціальні мережі»*.⁸⁸

188. Загальним правилом в європейській практиці є відсутність для суддів заборони користуватися соціальними мережами, однак правила щодо суддівської етики застосовуються до поведінки суддів в соціальних мережах так само, як і до поведінки в реальному житті.

189. В українському законодавстві положення про застосовність норм суддівської етики до поведінки в соціальних мережах безпосередньо не врегульовано, але так само, як і до поведінки в реальному житті, застосовується Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який встановлює загальну вимогу для судді дотримуватися професійної етики. Кодекс суддівської етики прямо не встановлює застосовність етичних норм до поведінки судді в соціальних мережах, лише допускаючи участь судді в соціальних мережах за умови якщо це не завдає шкоди авторитету судді та судової влади (ст. 20).

190. В практиці ВРП поставали питання дотримання суддями суддівської етики у соціальних мережах і така практика була підтримана ВС. Наприклад, в практиці ВРП та ВС поставало питання оцінки зневажливого ставлення до колег-суддів в соціальних мережах:

*«Велика Палата Верховного Суду погоджується з доводами ВРП, що порівняння колективу суддів з покірними вівцями в сукупності із висловлюваннями «бездумно голосуючи» та вжитим у лапках словом «колеги» мають образливий характер і становлять порушення правил суддівської етики.»*⁸⁹

191. Наразі вона застосовує загальний підхід, який слідує безпосередньо з припису статті 20 Кодексу суддівської етики та підтверджений ВС:

*«Встановлення того, чи мало місце порушення суддею етичних правил та чи завдало воно шкоди авторитету судді або авторитету правосуддя через публікації в соціальних мережах чи з використанням інших засобів спілкування в мережі інтернет, є оціночним і має враховувати конкретні обставини ситуації та суспільний контекст.»*⁹⁰

192. З огляду на згадане рішення Великої Палати ВС практика українських судів застосовує до поведінки судді в соціальних мережах критерій «поведінки, яка підриває авторитет правосуддя, а отже є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності». В іншому випадку, констатується факт порушення суддівської етики без наслідків притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.⁹¹

⁸⁷ «Віллі проти Ліхтенштейну», 1999, п. 64; «Журек проти Польщі», 2022, п. 222; «Кудешкіна проти Росії», 26.02.2009, заява № 29492/05, п. 86; «Ді Джованні проти Італії», 2103, п. 71; «Паніоглу проти Румунії», 8.10.2020, п. 114; «Олуїч проти Хорватії», 5.2.2009, п. 59 і далі; «Бушемі проти Італії», 16.09.1999, п. 68; «Лавентс проти Латвії», 28.11.2002, п. 119.

⁸⁸ European Court of Human Rights. Resolution on Judicial Ethics Adopted by the Plenary Court on 21.06.2021

⁸⁹ Рішення від 02.08.2018 № 2485/0/15-18

⁹⁰ Велика Палата ВС, рішення у справі № 11-1010cap18

⁹¹ Велика Палата ВС, постанова по справі № 800/295/1712

193. З цього приводу цікавим є кейс, розглянутий Великою Палатою ВС:

«Велика Палата Верховного Суду погоджується з доводами ВРП, що порівняння колективу суддів з покірними візцями в сукупності із висловлюваннями «бездумно голосуючи» та вжитим у лапках словом «колеги» мають образливий характер і становлять порушення правил суддівської етики...

... Однак Велика Палата Верховного Суду вважає невмотивованим висновок ВРП, що допущення суддею ОСОБА_5 неетичної поведінки у цій ситуації мало наслідком підризу авторитету правосуддя через те, що оцінка колег-суддів була надана ОСОБА_5 у соціальних мережах.». ⁹²

194. З огляду на широку присутність суддів в соціальних мережах важливим є формування ВРП відповідної дисциплінарної практики.

195. Поведінка, що була оцінена ВРП як недоброчесна та з порушенням суддівської етики, але не виключно:

- створення перешкод для здійснення правосуддя іншим суддею, що не мали на меті вплив на здійснення правосуддя;
- зневажливе ставлення судді до сторони в справі;
- нетактовне ставлення до представника сторони в справі;
- нецензурні лайки не під час виконання суддівських обов'язків;
- допущення ненормативної лексики в судовому засіданні навіть з врахуванням обставин кримінального провадження;
- образи суддів в соціальних мережах, зокрема такі як: «бездумно голосуючи» та вжитим у лапках словом «колеги», що не мало наслідком підризу авторитету правосуддя.

196. Необхідність змістовного розуміння та розмежування порушень доброчесної поведінки судді та порушень суддівської етики має цілком практичний зміст. ВС, говорячи про порушення суддівської етики наголосив,:

«встановлення в діях судді ознак порушення правил суддівської етики, передбачених Кодексом, не є достатнім фактором для притягнення його до дисциплінарної відповідальності. ⁹³

Необхідною умовою є те, щоб у діях (бездіяльності) судді було встановлено порушення вимог тих чи інших законів, а норми Кодексу у такому випадку є допоміжним інструментом для обґрунтування підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений рішенням Ради суддів України від 04.02.2016 року № 1).». ⁹⁴

197. При цьому, Велика Палата звернула увагу на таке:

«... обов'язковим наслідком допущення суддею неетичної поведінки, за яку його можна притягнути до дисциплінарної відповідальності, є те, що така поведінка має підризувати авторитет правосуддя.»

198. Така правова позиція в цілому сприйнята ВРП та застосовується в її дисциплінарній практиці. ⁹⁵ Однак змістовне наповнення критерію «підризує авторитет правосуддя» в практиці ВРП лишається не визначеним, а отже використання такого критерію дисциплінарним органом має наслідком високий рівень дискреції.

⁹² Велика Палата ВС, постанова по справа № 11-1010сап18

⁹³ Велика Палата ВС, постанова по справі № 11-1010сап18

⁹⁴ Велика Палата ВС, справа № 11-1010сап18

⁹⁵ Ухвала про відмову у відкритті дисциплінарної справи стосовно судді Вищого господарського суду України П. від 20.03.2020, № 820/1дп/15-20

III. Застосування в практиці ВРП критерію пропорційності для ухвалення рішення про визначення виду дисциплінарного стягнення.

199. У переважній кількості рішень ВРП або її ДП застосовують критерій пропорційності. ВРП сформулювала обґрунтування застосування такого принципу:

«Необхідність застосування принципу пропорційності при обранні виду дисциплінарного стягнення випливає із конституційного принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України), а також зі статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка згідно з практикою Європейського суду з прав людини поширюється і на професійні відносини судді (пункт 165 рішення у справі «Олександр Волков проти України».)»⁹⁶

200. Застосування принципу пропорційності ВРП можна проілюструвати на такому прикладі:

«Суддя має значний досвід роботи в галузі права й на посаді судді і що порушення, допущені суддею К., які розцінюються як істотні дисциплінарні проступки, несумісні зі статусом судді, порочать звання судді та підривають авторитет правосуддя. Враховуючи наслідки таких дій судді, ступінь його вини, Третя Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що за наведених обставин пом'якшення виду стягнення, яке підлягає застосуванню до судді, є невиправданим.»⁹⁷

201. В окремих категоріях дисциплінарних справ можна констатувати високий рівень дискреції в застосування принципу пропорційності. Передусім такі приклади мають відношення до дисциплінарної відповідальності суддів, які стали учасниками автотранспортних пригод та дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення.

202. Щодо корупційних правопорушень доволі показовим є наступне рішення:

«за результатами досудового розслідування у кримінальному провадженні №... прокурором ... винесено постанову про закриття досудового розслідування щодо підозрюваних ОСОБА1 та ОСОБА2 у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення їх винуватості в суді і вичерпанням можливості їх отримати, а також про закриття вказаного кримінального провадження за фактом можливого вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною третьою статті 368, частиною третьою статті 369 КК України, у зв'язку із встановленням відсутності складу кримінальних правопорушень.

Разом із тим ... в матеріалах досудового розслідування містяться фактичні дані про непоодинокі випадки вчинення суддею К. та іншими суддями дій, які мають ознаки істотного дисциплінарного проступку, що є несумісним зі статусом судді».

203. В дисциплінарному провадженні ВРП встановила численні порушення та зробила невтішні висновки щодо виявлених порушень, але без пояснення критеріїв застосувала принцип пропорційності:

«Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає за необхідне врахувати характер вчинених проступків, які не сприяли забезпеченню суспільної довіри до суду. Зокрема, при ознайомленні із встановленими під час дисциплінарного провадження фактами та обставинами у розсудливого спостерігача виникає впевненість, що відповідні дії суддів щодо зацікавленості у вирішенні певних питань під час розгляду судових справ у своїх інтересах та/або в інтересах третіх осіб з метою отримання певної вигоди підривають авторитет правосуддя, а їхня поведінка щодо втручання у здійснення правосуддя та використання статусу судді з метою незаконного отримання вигоди порочить звання судді.

⁹⁶ Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

⁹⁷ Рішення від 2.05.2021 № 999/3дп/15-21

Крім того, Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя дійшла висновку, що з огляду на ступінь вини суддів у вчиненні вказаних проступків їхні дії мали цілеспрямований характер, тобто були умисними.

Водночас Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає за необхідне врахувати особи суддів, зокрема їхні позитивні характеристики, відсутність дисциплінарних стягнень.

З огляду на викладене Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що пропорційним дисциплінарним стягненням, яке має бути застосовано до суддів, є:

до суддів Д., Ш., В. – сувора догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;

до судді О. – догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця.»⁹⁸

204. Щодо дисциплінарної відповідальності суддів, які стали учасниками автотранспортних пригод, поширеними є такі рішення:

«Суддя Б. надав Другій Дисциплінарній палаті Вищої ради правосуддя недостовірні відомості щодо обставин, які мали місце 7 грудня 2019 року під час його затримання працівниками поліції ..... беручи до уваги характер допущеного суддею Б. дисциплінарного проступку, який є істотним, його наслідки, що призвели до підриву авторитету правосуддя та негативно вплинули на ступінь довіри суспільства до судової влади в цілому, врахувавши особу судді, у тому числі відомості, наведені у його характеристиці, ступінь його вини, відсутність у нього дисциплінарних стягнень, Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя вважає, що застосування до судді Б. дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення його з посади є пропорційним вчиненому дисциплінарному проступку і відповідає вимогам статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів.»⁹⁹

205. Водночас, за подібних обставин із застосуванням принципу пропорційності дисциплінарне стягнення може істотно відрізнитися:

«Постановою районного суду міста К. С. притягнуто до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 130 КУпАП та накладено на нього стягнення у виді штрафу в розмірі 10 200 грн із позбавленням права керувати транспортними засобами строком на один рік ... Надання суду неправдивих показань та підтримання їх у подальшому свідчить про умисність дій судді С., оскільки такі дії спрямовані на уникнення відповідальності за вчинене адміністративне правопорушення. «дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.»¹⁰⁰

«На момент дорожньо-транспортної пригоди суддя К. перебував у стані сп'яніння ... поведінка судді К. під час дорожньо-транспортної пригоди 27 грудня 2017 року підпадає під ознаки дисциплінарного проступку» (ВРП прийняла рішення про дисциплінарне стягнення у виді подання про звільнення судді з посади.»¹⁰¹

«У письмових поясненнях, надісланих до Вищої ради правосуддя, суддя К., зокрема, зазначив, що його вину у скоєнні 30 травня 2016 року правопорушення, передбаченого частиною першою статті 130 КУпАП, не встановлено. Також вказав, що вимога працівника поліції про проходження огляду на стан алкогольного сп'яніння, на його думку, була незаконною. Перше твердження судді не відповідає змісту постанови суду, а друге суперечить приписам чинного законодавства» ... Також було встановлено «відверте ігнорування» суддею К. «правил етичної поведінки». ...

З огляду на викладене в діях судді К., на момент їх вчинення, вбачаються ознаки порушення присяги судді, які згідно із чинним законодавством підпадають під ознаки

⁹⁸ Рішення від 18.01.2021 № 60/2дп/15-21

⁹⁹Рішення ВРП про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Шостого апеляційного адміністративного суду Б., 01.03.2021

¹⁰⁰ Рішення від 22.05.2020 № 1472/1ДП/15-20

¹⁰¹ Рішення від 10.04.2019 № 1107/3дп/15-19.

дисциплінарного проступку, передбаченого пунктом 3 частини першої статті 106 Закону № 1402-VIII, а саме допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду.

*« застосувати «дисциплінарне стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя на два місяці з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та направленням його до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді. ».*¹⁰²

«К., перебуваючи у стані, що вказує на ознаки алкогольного сп'яніння, під час оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення за частиною першою статті 130 КУпАП стосовно громадянки ОСОБА1 у спілкуванні із працівниками поліції поводився зухвало, відбирав нагрудну камеру та телефон у працівника поліції, використовував нецензурну лексику, наголошував, що має статус судді, у зв'язку із чим його колишня дружина уникне відповідальності. .... Свідок М. додатково зазначив, що К., наголошуючи на своєму статусі судді, погрожував йому звільненням з органів поліції.

Поведінка судді К. під час спілкування з працівниками поліції ..., не тільки не узгоджується з моральними та етичними нормами професійної діяльності судді, вимогами щодо високих стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, а й викликала значний суспільний резонанс, відповідна інформація була поширена у низці засобів масової інформації.

*... стягнення у виді суворої догани з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців.»*¹⁰³

«факт керування Макойдою З.М. автомобілем у стані алкогольного сп'яніння 2 листопада 2016 року підтверджується відповідним судовим рішенням, яке набрало законної сили. Також про ці факти свідчить відео з нагрудних камер патрульних поліцейських.» (ВРП застосувала дисциплінарне стягнення у виді подання про тимчасове, строком на два місяці, відсторонення від здійснення правосуддя з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації з питань суддівської етики та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді).¹⁰⁴

206. Наразі критерії застосування принципу пропорційності для визначення ступеня відповідальності в практиці ВРП не можуть бути ідентифікованими з причини відсутності єдності практики та відсутності відповідних пояснень в рішеннях.

¹⁰² Рішення від 26.01.2018 № 183/1дп/15-18.

¹⁰³ Рішення від 18.01.2021 № 61/2дп/15-21

¹⁰⁴ Рішення від 14.09.2018 № 2909/1дп/15-18.

IV. Принцип «поза розумним сумнівом» в дисциплінарній практиці ВРП

207. ВРП сформулювала зміст принципу «поза розумним сумнівом» в рішенні у справі № 885/1дп/15-21:

«В достовірності факту (винуватості особи) не повинно залишитися розумних сумнівів. Це не означає, що у його достовірності взагалі немає сумнівів, але означає, що всі альтернативні можливості пояснення наданих доказів є надмірно мало ймовірними.

Підґрунтям стандарту «поза розумним сумнівом» є фундаментальна цінність суспільства – гірше осудити невинного, ніж дозволити винному уникнути покарання; відповідно суспільство, яке цінує добре ім'я і свободу кожного, не повинно засуджувати людину, коли є розумні сумніви в її винуватості.»¹⁰⁵

208. Зміст принципу «поза розумним сумнівом» також пояснив ВС:

«Стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що сукупність обставин справи, встановлена під час судового розгляду, виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка є предметом судового розгляду, крім того, що інкримінований злочин був вчинений і обвинувачений є винним у вчиненні цього злочину.

Це питання має бути вирішено на підставі безстороннього та неупередженого аналізу наданих сторонами обвинувачення і захисту допустимих доказів, які свідчать за чи проти тієї або іншої версії подій.

... єдина версія, якою розумна і безстороння людина може пояснити всю сукупність фактів, установлених у суді, є та версія подій, яка дає підстави для визнання особи винною ...».¹⁰⁶

209. Звернення до принципу «поза розумним сумнівом» в практиці ВРП не обмежується оцінками в сфері корупційних правопорушень, а має значно більш широке застосування:

«Твердження декларанта» декларації доброчесності судді за 2016 рік в графі «мною не здійснювались вчинки, що можуть мати наслідком притягнення мене до відповідальності» є обставиною, яка свідчить про невідповідність кандидата критерію доброчесності, професійної етики, яка може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням вказаного судді на посаду, оскільки з огляду на професійні знання в галузі права, статус і посаду, А. знав порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення.»

«Враховуючи очевидність зазначених порушень, допущених суддею Ж., Третя Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя дійшла висновку, що такі порушення не мають характеру простої суддівської помилки, а містять ознаки грубої недбалості та є підставою для встановлення факту вчинення суддею Ж. істотного дисциплінарного проступку в розумінні частини дев'ятої статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів.».¹⁰⁷

«З огляду на достатній професійний досвід суддя є обізнаною з вимогами чинного законодавства, можна зробити висновок, що вчинені нею порушення не мають характеру суддівської помилки, а містять ознаки умисних дій.»¹⁰⁸

«Як встановлено під час дисциплінарного провадження, наведені у дисциплінарній скарзі обставини обґрунтовуються виключно відеозаписом, розміщеним у мережі інтернет, з якого достовірно та беззаперечно неможливо встановити, що суддя Є. перебував у стані сну під час розгляду апеляційної скарги ОСОБА1 на рішення районного суду міста Ч. ... у справі № .... Отже, під час дисциплінарного провадження не встановлено вину судді Є. «поза всяким розумним сумнівом.»¹⁰⁹

¹⁰⁵ Рішення від 21.04.2021 № 885/1дп/15-21

¹⁰⁶ Постанова ККС ВС у справі № 754/17019/17)

¹⁰⁷ Рішення від 11.12.2019 № 3412/3дп/15-19

¹⁰⁸ Рішення від 30.11.2018 № 3657/1дп/15-18

¹⁰⁹ Рішення від 21.04.2021 № 885/1дп/15-21

210. Правовий принцип «поза розумним сумнівом» повинен мати і має свій зміст, а тому передбачає дотримання певних вимог в разі його застосування. Пояснюючи це ВРП послалась на рішення Європейського суду з прав людини від 15 лютого 2012 року у справі «Гриненко проти України» зазначається, що при оцінці доказів Європейський суд зазвичай застосовує стандарт доведення «поза розумним сумнівом». (пара. 55) *«Однак доведення повинно будуватися на сукупності надійних, чітких і послідовних припущень або аналогічних неспростованих презумпцій фактів».*¹¹⁰ З огляду на цю обставину було б доцільним пояснювати в рішенні мотиви посилання на принцип «поза розумні сумніви».

---

¹¹⁰ Рішення від 21.04.2021 № 885/1дп/15-21

V. Рекомендації щодо переліку та змісту критеріїв доброчесності судді (кандидата на посаду судді)

211. Виходячи з ухвалених ВРП рішень щодо притягнення (відмови в притягненні) до відповідальності за недоброчесну поведінку судді, можна сформулювати наступні критерії доброчесності.

212. Критерій 1. Перехід судді на бік ворога

Про порушення критерію може свідчити:

- а) перехід судді на бік держави-агресора проти України (*наприклад, подав документи на призначення суддею ворожої держави, зайнявся юридичною практикою отримавши на це документи ворожої держави, тощо*);
- б) поведінка судді, що свідчить про підтримку агресивних дій інших держав проти України;
- в) колаборація судді з представниками держави-агресора проти України;
- г) колаборація судді з окупаційною адміністрацією

213. Критерій 2. Чесність судді

Про порушення критерію може свідчити:

- а) невідповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам;
- б) невідповідність рівня життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам;
- в) порушення суддею зобов'язань щодо декларування (неподання декларації доброчесності судді; неподання декларації НАЗК; недостовірні відомості в декларації НАЗК та/або декларації доброчесності судді);
- г) невідповідність способу життя судді його статусу (згода судді на отримання від недержавних організацій почесних звань, нагород, відзнак;
- г) існування сумнівів щодо законності джерел походження майна;
- д) введення в оману дисциплінарного органу щодо відомостей, внесених до декларації НАЗК та/або декларації доброчесності судді, або які підлягають внесенню;
- е) академічна недоброчесність судді.

214. Застосування Критерію 2 а), б), в), г) має відбуватися з врахуванням таких вимог:

- кандидат не відповідає вимогам цього показника, якщо розсудливий спостерігач матиме обґрунтовані сумніви щодо законності джерел походження майна кандидата та/або відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованому доходу протягом періоду часу, за який наявна фінансова інформація;
- поняття «рівень життя» охоплює усе майно у власності, володінні чи користуванні кандидата або членів його/її сім'ї, а також витрати та інші вихідні фінансові потоки, наприклад, позики, надані третім сторонам;
- для оцінки відповідності цьому показнику можуть використовуватися дані та оцінки Національного агентства з питань запобігання корупції чи іншого уповноваженого державного органу та/або з будь-якого іншого достовірного і надійного джерела.

215. Для застосування Критерію 2 (в):

- має значення також чи позивач намагався вчинити всі можливі дії для того, щоб внести у декларацію достовірні відомості. Якщо цього не відбувалося, то це є достатньою підставою для того, щоб дійти висновку про невідповідність судді критерію доброчесності;
- застосовується презумпція беззаперечного знання суддею про необхідність заповнення декларації, її своєчасного подання, надання в декларації достовірних відомостей та про відповідальність за порушення правил подання декларації;
- для кандидата на посаду судді має значення достовірність будь-якої інформації, яку вимагають умови конкурсу на посаду судді, в тому числі, інформація про дисциплінарні

провадження, що були порушені на попередніх посадах кандидата, в тому числі, якщо вони були припинені за впливом строку притягнення до відповідальності.

216. Критерій 3. Непідкупність судді

Про порушення критерію може свідчити:

- а) вчинення суддею корупційного правопорушення;
- б) наявність кримінального провадження щодо вчинення суддею корупційного правопорушення;
- в) позапроцесуальні відносини судді, що можуть бути розцінені як корупційні.

217. Для застосування Критерію 3. важливо наступне:

- для цілей дисциплінарного провадження не береться до уваги вчинення стосовно судді провокації злочину та участь в ній агент-провокатора з боку органів підтримання правопорядку, оскільки позапроцесуальне спілкування судді не може виправдати зазначені дії впливом провокації, однак можуть бути враховані при наданні оцінки характеру проступку;
- у всіх справах, щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді за наявності кримінального провадження щодо вчинення ним корупційного правопорушення, ВРП констатувала свідомість правопорушення, його цілеспрямований, активний характер, а отже наявність прямого умислу, що вказує на: упередженість судді, на порушення суддею вимог щодо справедливого та неупередженого розгляду справи, на завдання істотної шкоди авторитету правосуддя.

218. Для застосування Критерію 3 (б): з огляду на принцип автономності дисциплінарного провадження висновок про відсутність в діях судді складу корупційного злочину з причин неможливості вчинити процесуальні дії для усунення протиріч досудового слідства також враховується дисциплінарним органом для негативної оцінки.

219. Критерій 4. Бездоганна поведінка судді в професійній діяльності та особистому житті

Про порушення критерію може свідчити:

- а) вчинення суддею кримінального правопорушення (не корупційного);
- б) вчинення суддею адміністративного правопорушення;
- в) неповідомлення кандидатом на посаду судді факту притягнення до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, що розглядається ВГР як умисне;
- г) наявність кримінального провадження щодо судді (не корупційного);
- г') закриття кримінального провадження щодо судді з nereабілітуючих обставин (за підозрою не корупційного злочину);
- д) фаворитизм.

220. Застосування Критерію 4. поширюється на всі випадки притягнення до відповідальності судді/кандидата на посаду судді, в тому числі тих, що пов'язані з попереднім місцем роботи.

221. Для застосування Критерію 4 важливо наступне:

- умисне приховування суддею інформації про вчинення ним правопорушень має розглядатися в широкому контексті і не обмежується порушенням обов'язку декларування. Зокрема, це може також стосуватися відомостей про обставини інших правопорушень, що відбувалися за участі судді (автотранспортні правопорушення, хуліганство, тощо), або порушення норм суспільної моралі (ненормативна лексика в громадському місці), що підриває авторитет правосуддя;

- практика дисциплінарного органу поширюється на всі випадки притягнення до дисциплінарної відповідальності судді/кандидата на посаду судді, в тому числі на попередньому місці роботи;
- з огляду на принцип автономності дисциплінарного провадження практика дисциплінарного органу поширюється на всі випадки;
- не враховується часовий критерій (давність вчинення правопорушення, давність притягнення до дисциплінарної, адміністративної, кримінальної відповідальності, погашення судимості, вплив строків притягнення до адміністративної відповідальності тощо).

222. Для застосування Критерію 4 (д) береться до уваги, але не виключно:

- обіцянка з боку певних суддів «прикрити» суддю, який вчинює або вчинятиме правопорушення, в обмін на згоду об'єднатись для досягнення інших цілей;
- сприяння кар'єрному просуванню судді не на основі заслуг, з урахуванням кваліфікації, моральних якостей, професіоналізму й ефективності;
- організація неформальних груп зі складу суддів, що створюються задля впливу на діяльність органів суддівського самоврядування, або участь в таких групах, якщо це підриває основи незалежності судових органів та безсторонності суддів.

223. Наявність фактів притягнення судді до відповідальності за вчинення проступків або правопорушень, які свідчать про недобросовісність судді, як правило повинно мати наслідком застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади, за виключенням таких адміністративних правопорушень, які не мають наслідком підірив авторитету правосуддя.

223. Критерій 5. Незалежність судді

Про порушення критерію може свідчити:

- а) позапроцесуальні відносини судді в справі (свідомість правопорушення, його цілеспрямований, активний характер);
- б) перебування судді в конфлікті інтересів;
- в) ситуації в суді та за його межами, які можуть обґрунтовано сприйматися як такі, що призводять до конфлікту інтересів;
- г) участь судді у розгляді справи, у якій суддя особисто зацікавлений;
- ґ) порушення суддею в своїй професійній діяльності принципу верховенства права;
- д) здійснення зовнішнього або адміністративного впливу одних судів на інших, ухвалення суддями рішень під таким впливом.

224. Для застосування Критерію 5: оцінка поведінки за критерієм незалежності судді має відбуватися з застосуванням «принципу обґрунтованих сумнівів розсудливого спостерігача».

225. Критерій 6. Безсторонність (неупередженість) судді

Про порушення критерію може свідчити:

- а) участь судді в будь-якій діяльності, вираження думок і асоціацій, які можуть негативно вплинути на довіру громадськості до їх безсторонності;
- б) перебування судді в залежності (зовнішньої чи внутрішньої, прямої чи непрямої) від будь-якої державної національної чи міжнародної установи, органу чи влади чи будь-якої приватної особи, що може бути розціненом як втрата суддею своєї незалежності;
- в) прийняття суддею будь-яких інструкцій від третіх сторін та не уникнення будь-яких ситуацій, які можуть вважатися такими, що перешкоджають його судовим функціям і негативно впливають на довіру громадськості до незалежності судді;
- г) розгляд суддею справи, у якій він особисто зацікавлений;

г) прийняття рішення, беручи до уваги будь-що, що виходить за рамки застосування юридичних норм;

д) позапроцесуальні відносини судді, що свідчать про порушення принципу безсторонності (як з боку судді, який/яка бере участь в справі, так і з боку судді, який/яка впливає на суддю, який/яка бере участь в справі)

е) порушення з точки зору розсудливого, поінформованого спостерігача розумного балансу між ступенем участі суддів у житті суспільства та необхідністю бути й виглядати безсторонніми та незалежними при виконанні своїх функцій;

є) ведення публічної політичної діяльності у позасудовій діяльності, в тому числі участь в політичних дискусіях.

226. Для застосування Критерію 6: оцінка поведінки за критерієм безсторонності судді має відбуватися з застосуванням «принципу обґрунтованих сумнівів розсудливого спостерігача».

227. Критерій 6:

- поширюється на процесуальні та позапроцесуальні відносини судді;
- обставинами, що свідчать про наявність позапроцесуальних відносин у справі та свідчать про втручання у здійснення правосуддя є: зацікавленість судді в розгляді справи, що не знаходиться у нього в провадженні та надання такої інформації; надання з боку іншого судді рекомендацій судді щодо перебігу справи та прийняття таких рекомендацій; відкладення суддею справи з метою її затягування; дії судді в інтересах однієї з сторін;

228. Щодо пункту д) позапроцесуальні відносини судді зі сторонами справи, ВРП зазвичай оцінює в контексті втручання у здійснення правосуддя та порушення принципу безсторонності і констатує:

- наявність умислу («суддя не міг не усвідомлювати неправомірності таких дій»), цілеспрямованість та активний характер дій;
- такі дії вказують на упередженість судді;
- порушення суддею вимог щодо справедливого та неупередженого розгляду справи;
- завдання істотної шкоди авторитету правосуддя.

229. Критерій 6 має застосовуватися з огляду на два тести: суб'єктивний та об'єктивний:

«і. суб'єктивний тест, коли необхідно враховувати особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя будь-які особисті упередження чи упередженість у даній справі; а також

ii. об'єктивний тест, тобто встановлення того, чи сам суд і, зокрема, його склад надають достатні гарантії для виключення будь-яких законних сумнівів щодо його неупередженості.»¹¹¹

230. Критерій 7. Сумлінність судді

231. Критерій 7.1. Самоусунення від виконання обов'язків судді

Про порушення критерію може свідчити:

- а) тривала відсутність судді на робочому місці без будь-яких поважних причин;
- б) штучне створення суддею умов, за яких він може не виконувати свої обов'язки (наприклад, систематичне та безпідставне порушення правила самовідводу);
- в) систематичне невиконання судових рішень своєчасно.

¹¹¹ *Micallef v. Malta*, 2009, пп. 93-101; *Morice v. France*, 2015, пп. 73-78; *Denisov v. Ukraine*, 2018, пп. 61-65; *Fey v. Aestpij*, 1993, пп. 28, 30, «*Wettstein v. Швейцарії*», пп. 42.

232. Критерій 7.1. важливо відрізнити від ситуацій зради присязі судді (Критерій 1), коли суддя знаходячись на тимчасово окупованій території перейшов на бік ворога.

233. Критерій 7.2. Незаконна відмова в доступі до правосуддя

Про порушення критерію може свідчити:

- незабезпечення повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи у порядку, встановленому процесуальним законом;
- формальний характер судового розгляду, що не забезпечило об'єктивного вирішення справи та прийняття справедливого рішення;
- недотримання обов'язкової письмової процедури провадження;
- порушення норм процесуального права щодо наведення належних мотивів прийняття аргументів сторін про арешт майна та\або про його скасування;
- вихід за межі повноважень слідчого судді;
- неналежне невиконання повноважень слідчого судді;
- ухвалення заочного рішення без дотримання умов, передбачених частиною першою статті 224 ЦПК України;
- відкриття провадження у справі без урахування статті 8 Закону України «Про судовий збір» та статті 121 ЦПК України, відсутності ухвали про відстрочку або розстрочку сплати судового збору.

234. Зокрема, умисними випадками незаконної відмови в доступі до правосуддя, допущеними суддею, слід вважати:

- ігнорування норм законодавства;
- порушення правил підсудності (правил виключної підсудності);
- невиконання вимог щодо передачі справи на розгляд іншому суду після відкриття провадження у справі і до початку судового розгляду;
- ухвалення заочного рішення за відсутності доказів належного повідомлення відповідача про час та місце розгляду справи;
- невирішення питань щодо наявності обставин, якими обґрунтовувались вимоги, та доказів на їх підтвердження, щодо інших фактичних даних, які мають значення для справи, та доказів на їх підтвердження, у тому числі щодо підстав визнання права власності;
- наведення в судовому рішенні тверджень, що явно не узгоджуються з матеріалами справи (про належне повідомлення відповідача за відсутності доказів такого повідомлення);
- прийняття судового рішення в умовах штучного унеможливлення сторони в справі взяти участь в судовому провадженні внаслідок порушенням статті 74 ЦПК України, відповідно до якої судова повістка про виклик має бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання;
- ухвалення заочного рішення під час попереднього судового засідання всупереч вимогам частин першої, четвертої статті 130 ЦПК України та без дотримання статей 174 і 175 цього Кодексу;
- організація перебігу розгляду цивільної справи (надмірна швидкість, отримання матеріалів справи в непроцесуальний спосіб, невиконання вимог щодо змісту позовної заяви) що не мало на меті здійснення правосуддя та потягло унеможливлення виконання судового рішення;
- систематичний вияв суддею очевидної несумлінності при відправленні правосуддя.

235. Критерій 7.2.1. Незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору

Про порушення критерію може свідчити:

- відсутність можливості встановити з рішення належні, співвідносні зі змістом закону мотиви, якими керувався суд при ухваленні зазначених судових рішень;
- непослідовність практики розгляду справи;
- відсутність вмотивованості явних відхилень у судовій практиці судді;
- відсутність в рішенні (практиці судді) правових підстав за національним законодавством;
- відсутність в рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін;
- не вирішення клопотань сторін;
- відсутність зв'язку між рішенням (практикою судді) та встановленими фактами, застосовним правом;
- непослідовність практики розгляду справ конкретним/конкретною суддею та відсутність в рішеннях належної аргументації;
- підсилення аргументації положеннями, які самі по собі виглядають як суперечливі.

236. Критерій 7.2.2. Порушення засад гласності і відкритості судового процесу

Про порушення критерію може свідчити:

- позбавлення сторони в справі можливості реалізації наданих їй процесуальних прав на участь у судових засіданнях, подання доказів та участь у їх дослідженні;
- неповідомлення сторони/сторін про судові засідання у справах, в яких вони є сторонами;
- сторони/сторонам у справі не надсилаються копії ухвал суду;
- відмова у з'ясуванні факту належного повідомлення сторони в справі про існування справи, про отримання стороною копії позову, про судові засідання в справі.

237. Критерій 7.2.3. Порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості

Про порушення критерію може свідчити:

- унеможливлення для сторін уточнити позовні вимоги та повідомити про це сторони внаслідок пришвидшеного розгляду суддею справи та постановлення рішення;
- умисне створення в судовому рішенні логічних суперечностей, що унеможливають або ускладнюють дотримання засад рівності сторін у справі;
- умисне створення умов унеможливлення для сторін своєчасно ознайомитися з матеріалами справи.

238. Критерій 7.2.4. Незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу

Про порушення критерію може свідчити:

- порушення норм кримінально-процесуального законодавства щодо права обвинуваченого на захист;
- перешкоджання учасникам судового процесу в реалізації їх прав в кримінальному провадженні;
- відхилення від розуміння ЄСПЛ права на захист в кримінальному процесі.

239. Критерій 7.2.5. Порушення правил щодо відводу (самовідводу)

Про порушення критерію може свідчити:

-уникання розгляду справ під приводом відпустки чи лікарняного або зловживання правом на самовідвід.

240. Критерій 7.2.6. Порушення, пов'язані з винесенням ухвал про забезпечення позову

Про порушення критерію може свідчити:

- очевидна неспівмірність застосованих заходів забезпечення позову з позовними вимогами, що свідчить про грубу недбалість судді (суддя не взяв до уваги предмета та підстави позову, не пересвідчився, чи дійсно між сторонами виник спір та чи існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову);
- неврахування при постановленні ухвали про забезпечення позову того, що вжиті заходи не повинні перешкоджати господарській діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка здійснює таку діяльність і зареєстрована відповідно до закону як підприємець;
- відсутність обґрунтування причини застосування конкретного виду забезпечення позову;
- незазначення доказів і мотивів обґрунтованості припущення, що невжиття заходів забезпечення може в майбутньому утруднити чи зробити неможливим виконання судового рішення;
- задоволення заяви про забезпечення позовів у спосіб скасування обтяжень в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та Державному реєстрі обтяжень рухомого майна, що призвело до фактичного задоволення позову, хоча предметом позову було розірвання договору про надання послуг, який відповідач не виконав та через невиконання якого були накладені арешти.

241. Критерій 8. Порушення норм суддівської етики, що не є достатнім для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності

242. Критерій 8 застосовується відповідно до Кодексу суддівської етики, затвердженого XI черговий з'їзд суддів України 22.02.2013 та у випадках, коли порушення правил суддівської етики не є достатнім для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Практика ВРП в цій частині є дискретною як щодо встановлення виду поведінки судді, що не тягне за собою притягнення до дисциплінарної відповідальності, так і щодо виду дисциплінарної відповідальності, якщо все ж таки приймається рішення про порушення етичних стандартів.

Про порушення критерію може свідчити:

- створення перешкод для здійснення правосуддя іншим суддею, що не мали на меті вплив на здійснення правосуддя;
- зневажливе ставлення судді до сторони в справі;
- нетактовне ставлення до представника сторони в справі;
- нецензурні лайки поза виконанням суддівських обов'язків;
- ненормативна лекція в судовому засіданні навіть з врахуванням обставин провадження;
- образи суддів в соціальних мережах, зокрема такі як: «бездумно голосуючи» та вжитим у лапках словом «колеги», що не мало наслідком підрив авторитету правосуддя.

243. Щодо участі суддів в соціальних мережах загальним правилом, що визнається Кодексом суддівської етики та підтримується ВРП і ВС, є відсутність заборони суддям користуватися соціальними мережами. Правила щодо суддівської етики застосовуються до поведінки суддів в соціальних мережах так само, як і до поведінки в реальному житті, за умови якщо «це не завдає шкоди авторитету судді та судової влади». Однак, за відсутності чіткості загального критерію «завдання шкоди авторитету правосуддя» практика ВРП та ВС може бути суперечливою.

244. Необхідність змістовного розуміння та розмежування порушень доброчесної поведінки судді та порушень суддівської етики має практичний зміст. ВС в контексті порушення суддівської етики наголосив: *«встановлення в діях судді ознак порушення правил суддівської етики, передбачених Кодексом, не є достатнім фактором для притягнення його до дисциплінарної відповідальності»*.¹¹² ВРП така позиція наразі впроваджена в її дисциплінарну практику.

245. Можна звернути увагу на наступні питання практики дисциплінарного органу, що надасть можливість більш чіткого розуміння та застосування критеріїв доброчесності.

246. Питання оцінки способу життя виникає в практиці дисциплінарного органу у зв'язку з виявленням недостовірних відомостей, наданих суддею підчас декларування. **Це зміщує центр уваги з оцінки способу життя чи майнового стану на оцінку факту надання недостовірних відомостей, що переводить вчинок в сферу суддівської етики, хоча дисциплінарний орган і оцінює такі дії як недоброчесні.** З огляду на належність критерію оцінки способу життя і майнового стану, як складової некорупційної поведінки, важливою є формування дисциплінарним органом відповідної практики.

247. Практика дисциплінарного органу щодо зради присязі судді не є уніфікованою. Випадки беззаперечної зради присязі судді, наприклад в разі переходу судді на сторону ворога в агресивній війні Росії проти України, не завжди оцінюються в такій термінології, замість неї вживається вислів *«самоусунувся від виконання професійних обов'язків»*, що очевидно не в повній мірі характеризує таку поведінку.

248. Практика ВРП щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності за наявність кримінального провадження щодо вчинення суддею корупційного правопорушення зберігає **високий рівень дискретності у визначенні** виду дисциплінарного стягнення. Загальною практикою ВРП в таких випадках є застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення з посади судді, однак непоодинокими є випадки іншого виду дисциплінарного стягнення без очевидних пояснень використання принципу пропорційності.

249. Вимога дотримання суддями принципу верховенства права є важливою умовою, яка міститься в керівних актах Ради Європи щодо доброчесності та суддівської етики. Аналіз дисциплінарної практики беззаперечно свідчить про існування випадків порушення принципу верховенства права, однак не в усіх цих випадках дисциплінарний орган про це зазначає. С цієї точки зору, формування дисциплінарної практики щодо порушення принципу верховенства права виглядає важливим.

250. Практика дисциплінарного органу щодо позапроцесуальних відносин судді у справі доволі часто пов'язана з наявністю відомостей, здобутих у результаті НСРД. На цей випадок дисциплінарний орган застосовує принцип *«обґрунтованих сумнівів розсудливого спостерігача»*. **Однак за відсутності НСРД наявність позапроцесуальних відносин судді в справі (наявність диктофонного запису у заявника, наявність показань свідків тощо) визнавалася не доведеною у зв'язку з чим ухвалювалося рішення про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності.** Отже не застосовувався підхід *«обґрунтованих сумнівів розсудливого спостерігача»*, або не надавалися обґрунтовані пояснення відмови від його використання. Водночас, з огляду на позицію, сформовану у Висновку № 1 (2001) КРЕС, не повинно створюватися враження упередженості: *«Судова влада повинна користуватися довірою не тільки з боку сторін у конкретній справі, але й з боку суспільства в цілому. Суддя повинен не тільки бути реально вільним від будь-якого невідповідного упередження або впливу, але він або вона повинні бути вільними від цього й в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана»* (п. 12).

251. З огляду на практику застосування принципу незалежності в дисциплінарній практиці доцільним було б виокремлювати його порушення з відповідною кваліфікацією та оцінкою, беручи за основу розуміння та зміст принципів, викладених в Принципі 1 та Принципі 5

¹¹² Велика Палата ВС, постанова від 17.01.2019, № 11-1010сап18

Рекомендації N (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи "Незалежність, дієвість та роль суддів" та в Резолюції про суддівську етику зборів суддів Європейського суду з прав людини 21 червня 2021 року.

252. Закон України «Про судоустрій і статус суддів», яким визначено протиправність незаконної відмови в доступі до правосуддя, вимагає встановлення форми вини судді, а саме, встановлення умисності або грубої недбалості. Така термінологія не завжди присутня в рішеннях, однак використання інших термінів («низка грубих порушень законодавства», «ігнорування норм законодавства», «посилання судді є взагалі дивним» тощо) може свідчити про наявність в діях судді умислу або недбалості в відмові в доступі до правосуддя. В рішенні не завжди розрізняється «навмисно» чи «внаслідок недбалості». Випадки не визначеної форми вини сприяють недостатньому розумінню причин ухваленого дисциплінарним органом рішення. В цьому сенсі важливими є позиції ВС, який в окремих рішеннях вказує на умисність деяких видів порушень, що можуть бути допущені суддею (Велика Палата ВС, постанова від 12 грудня 2019 року, № 11-449cap19).

253. З огляду на присутність суддів в соціальних мережах важливим є формування ВРП відповідної дисциплінарної практики.

254. Дисциплінарний орган не сформував зрозумілу практику оцінки зневажливого, образливого, нетактичного ставлення судді до учасників процесу як навмисного чи як ненавмисного, а отже і практика притягнення до дисциплінарної відповідальності в таких випадках не є уніфікованою.

255. З аналізу окремих категорій дисциплінарних справ вбачається високий рівень дискреції в застосування принципу пропорційності. Передусім такі приклади мають відношення до дисциплінарної відповідальності суддів, які стали учасниками автотранспортних пригод та дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення. Наразі критерії застосування принципу пропорційності для визначення ступеня відповідальності в практиці ВРП не можуть бути ідентифікованими з причини відсутності єдності практики та відсутності пояснень застосованих підходів в рішеннях.

256. Принцип «поза розумним сумнівом» як правовий повинен мати і має свій зміст, а тому передбачає дотримання певних вимог в разі його застосування. Пояснюючи це ВРП послалась на рішення Європейського суду з прав людини від 15 лютого 2012 року у справі «Гриненко проти України» зазначається, що при оцінці доказів Європейський суд зазвичай застосовує стандарт доведення «поза розумним сумнівом». Однак доведення повинно будуватися на сукупності надійних, чітких і послідовних припущень або аналогічних неспростовних презумпцій фактів.¹¹³ З огляду на цю обставину було б доцільним пояснювати в рішенні мотиви послання на принцип «поза розумні сумніви».

---

¹¹³ Рішення від 21.04.2021 № 885/1дп/15-21